

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань

КРУПКО Інна Володимирівна

**Інформаційне забезпечення фінансової безпеки
підприємства / Information provision of enterprise financial
security**

спеціальність: 073 - Менеджмент
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська робота

Виконав студентка групи
МФЕБм-21
І.В. Крупко

Науковий керівник:
к.е.н., доцент О.І. Олійничук

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.Б. Москалюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	7
1.1. Сутність та умови забезпечення фінансової безпеки підприємства.....	7
1.2. Проблема інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства у науковій літературі.....	14
1.3. Характеристика звітної інформації та її роль у забезпеченні фінансової безпеки підприємства.....	24
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	38
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності Агрохолдингу «Мрія».....	38
2.2. Основні чинники формування фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства.....	47
2.3. Специфіка інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія».....	56
Висновки до розділу 2.....	63
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	65
3.1. Удосконалення організаційного механізму інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія».....	65
3.2. Шляхи гарантування інформаційної безпеки підприємства.....	78
Висновки до розділу 3.....	86
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах жорстокої конкуренції, нестабільної політичної ситуації, економічних криз та динамічних змін зовнішнього і внутрішнього середовищ функціонування підприємств послаблюється здатність господарюючого суб'єкта стабільно розвиватися та здійснювати ефективну діяльність, що визначається насамперед стійкістю його фінансового стану, ефективністю фінансової діяльності, а також здатністю протистояти негативним факторам. Тому проблема забезпечення належного рівня фінансової безпеки підприємства набуває особливої актуальності. З огляду на це, для підприємств важливим є розроблення теоретичних положень та прикладних рекомендацій щодо формування ефективної системи фінансової безпеки з урахуванням специфіки вітчизняного ведення бізнесу.

Особливо гостро вирішення цієї проблеми стосується такої соціально важливої сфери економіки України, як сільське господарство, однієї з провідних галузей економіки, яка володіє великим потенціалом і на сьогодні є провідною експортною галуззю.

Основою для прийняття ефективних рішень є належний рівень інформаційного забезпечення, що, в свою чергу, безпосередньо впливає на стан фінансової безпеки підприємства. Вивченню проблем фінансової безпеки підприємств присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких О. Ареф'єва, К. Горячева, Л. Донець, Л. Коваленко, Ю. Кракос, В. Мунтіян, В. Ортинський, Н. Реверчук, О. Сусіденко, О. Яремчук та ін.

Теоретико-методичні та прикладні питання формування інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємств розглянуто в роботах таких вчених-економістів, як Я. Білокомірова, Т. Ганущак, Т. Завора, Д. Кіслав, Б. Картич, С. Мельник, О. Сороковська, О. Степанова, С. Цюрюпа, М. Яремова та ін.

Проблеми фінансової безпеки аграрних підприємств знайшли своє відображення у працях окремих науковців, зокрема О. Гривківської, Н. Давиденко, О. Захарова, П. Причунова, М. Яремової.

Незважаючи на значну кількість публікацій, і досі існують нерозв'язані проблеми, пов'язані з інформаційним забезпеченням фінансової безпеки підприємства із врахуванням специфіки галузі досліджуваного суб'єкта виробничо-господарської діяльності.

Актуальність визначеної проблеми, недостатність її теоретичного та практичного опрацювання зумовила вибір теми даної роботи.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу проблеми фінансової безпеки підприємства, її інформаційного забезпечення розробити й обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення інформаційного забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства.

У відповідності із поставленою метою вирішувалися такі завдання дослідження:

- з'ясувати сутність та умови забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- розглянути проблему інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства у науковій літературі;
- охарактеризувати звітну інформацію та її роль у забезпеченні фінансової безпеки підприємства;
- дати організаційно-економічну характеристику діяльності Агрохолдингу «Мрія»;
- визначити основні чинники формування фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства;
- встановити специфіку інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія»;
- окреслити напрями удосконалення організаційного механізму інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія»;

– запропонувати шляхи гарантування інформаційної безпеки підприємства.

Об’єкт дослідження – процес формування інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних і методичних аспектів інформаційного забезпечення системи фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в аграрній сфері економіки.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи: аналіз, порівняльний аналіз, узагальнення та систематизація даних з проблематики дослідження.

Теоретично-методологічну основу дослідження становлять наукові положення про сутність фінансової безпеки підприємства (О. Вдовенко, К. Горячева, Ю. Кракос, В. Мунтіян, В. Ортинський та ін.); про інформаційне забезпечення фінансової безпеки підприємства (Я. Білокомірова, Т. Ганущак, Т. Іванюта, С. Цюрюпа, М. Яремова та ін.); про умови забезпечення інформаційної безпеки підприємства (Т. Ганущак, Т. Завора, Б. Кортич, С. Мельник, О. Сороковська та ін.); про специфіку інформаційного забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств (О. Грифківська, Н. Давиденко, М. Яремова та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

1) сформульовано авторське визначення поняття «інформаційним забезпечення фінансової безпеки підприємства» як сукупність систематизованої та певним чином опрацьованої інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих та оперативних рішень стратегічного, тактичного та операційного характеру для досягнення та втримання параметрів фінансового стану на безпечному рівні;

2) обґрунтовано, що інформаційне забезпечення відіграє подвійну роль у сфері фінансової безпеки підприємства, а саме як основа діагностики та як засіб досягнення;

3) розроблено авторську модель впливу інформаційного забезпечення досліджуваного підприємства на його фінансову безпеку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені в ній рекомендації та пропозиції спрямовані на вдосконалення формування інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства та можуть бути впроваджені в господарську діяльність Агрохолдингу «Мрія».

Основні теоретичні положення та практичні результати магістерської роботи оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна безпека: детермінанти та механізми забезпечення» (м. Тернопіль, 2018 р.) та висвітлені в тезах на тему «Інформаційне забезпечення в системі фінансової безпеки агропромислових підприємств».

Обсяг і структура дипломної роботи. Робота викладена на 104 сторінках комп'ютерного тексту і складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 95 найменувань. Робота містить 6 таблиць, 14 рисунків, 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та умови забезпечення фінансової безпеки підприємства

Огляд наукової літератури дав змогу встановити, що термін «фінансова безпека підприємства» як окрема економічна категорія з'явився відносно недавно. В Україні єдиним нормативно-правовим актом, в якому визначено поняття безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., де зазначається, що державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [72].

Зрозуміло, що поняття «фінансова безпека підприємства» відрізняється від поняття «державна безпека», проте в офіційних нормативних документах України досліджуване поняття відсутнє, крім того, досі не розроблені стандарти фінансово-економічної безпеки.

Разом з тим, останнім часом вчені та дослідники (І. Бланк, К. Горячева, Л. Донець, В. Мунтіян, О. Яремчук та ін.) все більше уваги акцентують саме проблемі забезпечення фінансової безпеки підприємств. Це, перед усім, зумовлено тим, що саме підприємства здійснюють безпосередній вплив на формування більшої частини ВВП держави, а також створюють матеріальне підґрунтя для її розвитку, забезпечуючи формуванням дохідної частини бюджету через сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

У ході дослідження було встановлено, що на сьогодні в економічній теорії вирізняють два основні підходи до визначення сутності фінансової безпеки підприємств. Відповідно до першого підходу фінансову безпеку

розглядають як одну з найважливіших складових економічної безпеки підприємства. Другий підхід наголошує на необхідності виокремлення фінансової безпеки як самостійного об'єкта дослідження та управління.

Як свідчить аналіз сучасної фахової літератури, переважна більшість науковців (І. Бланк, А. Загородній, Г. Возняк, Є. Картузов, Л. Мельник та ін.) пропонують розглядати фінансову безпеку як складову економічної безпеки підприємства.

Так, як стан захищеності інтересів підприємства та як головну складову економічної безпеки фінансову безпеку розглядає І. Бланк, який визначає її як кількісну та якісну детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру [5, с. 24].

Схожого погляду дотримуються А. Загородній і Г. Возняк. На їхню думку, фінансова безпека підприємства – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин [30, с. 79]. Таке трактування категорії фінансової безпеки підприємства є, на думку О.Яремчук, є дещо вузьким, оскільки відображає лише один бік фінансової безпеки, а саме захист фінансових інтересів підприємства, і не враховує впливу реальних та потенційних загроз (зовнішніх та внутрішніх) на ефективність управління його ресурсами [92, с. 102].

Під іншим кутом зору поняття фінансової безпеки розглядають такі вчені, як Л.Донець, Н.Ващенко, Л.Мельник, В.Мунтіян та Н.Реверчук, які під фінансовою безпекою підприємства розуміють захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягненням найефективнішого використання корпоративних ресурсів. З їхньої позиції, саме фінансова складова безпеки є провідною та вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є рушієм будь-якої економічної системи [26; 51; 58; 74].

Проте і такий підхід є неповним, оскільки він не враховує можливого впливу інших факторів на рівень фінансової безпеки підприємства. Крім того, наявність у підприємства конкурентних переваг у матеріальному, фінансовому, кадровому, техніко-технологічному потенціалах не може гарантувати йому фінансової безпеки.

Дещо інше трактування пропонує К. Горячева. Вона стверджує, що фінансова безпека підприємства полягає в наявності такого фінансового стану, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій та послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [19, с. 65].

Наведене визначення, на нашу думку, є значно ширшим за попереднє, оскільки розглядає фінансову безпеку не лише як здатність підприємства ефективно розпоряджатися своїми ресурсами та раціонально використовувати їх у господарській діяльності, але і як його спроможність протистояти негативному впливу будь-яких загроз за допомогою використання відповідних інструментів та інших заходів з метою забезпечення подальшого стійкого розвитку.

Особливої уваги заслуговує підхід Ю.Воробйова та О.Блажевича, які розглядають фінансову безпеку підприємства як комплексну характеристику його фінансів. При цьому, фінанси підприємства характеризуються можливістю нормально створювати й розподіляти вартість продукції, робіт, послуг, утворювати доходи і прибутки, здійснювати необхідні витрати, формувати, розподіляти та використовувати фінансові ресурси тощо [13, с. 12-19].

За О.Сусіденком фінансова безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх фінансових загроз, що забезпечить його стабільний розвиток на короткотермінову і довготермінову перспективу; та найбільш ефективне використання ресурсів підприємства, що виражається у позитивних значеннях фінансових

показників діяльності підприємства [81, с. 20]. На нашу думку, згадане тлумачення дає змогу досить точно і містко визначити сутність категорії фінансової безпеки підприємства та охоплює всі сфери його фінансової діяльності.

Поняття фінансової безпеки О.І. Барановський [3] у монографії «Фінансова безпека» охарактеризував як поняття так само широке, як, власне, й тлумачення фінансів як системи економічних відносин, що виникають в процесі створення та використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. А відтак фінансова безпека являє собою надзвичайно складну систему, яку утворюють ряд підсистем, кожна з котрих має власну структуру і логіку.

Узагальнюючи думки науковців щодо питань фінансової безпеки, вважаємо доцільним розглядати фінансову безпеку підприємства у кількох аспектах (рис. 1.1.)

Рис. 1.1. Підходи до визначення фінансової безпеки підприємства
(складено на основі [92, с. 102])

Петренко Л.М. обґрунтувала провідну роль фінансової складової економічної безпеки підприємства наступним чином [66]:

- фінансова діяльність забезпечує основну форму ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства;
- операції, пов'язані з фінансовою діяльністю, мають стабільний характер, здійснюються постійно;
- фінансова діяльність відіграє пріоритетну роль у забезпеченні стабілізації економічного розвитку підприємства в цілому;
- ризики, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства (фінансові ризики), за своїми негативними наслідками належать до категорії найбільш небезпечних.

Крім того, багато науковців вважають за доцільне оцінювати стан економічної безпеки підприємства за допомогою саме фінансових показників, зокрема, прибутку [28], або співвідношення величини бруто-інвестицій підприємства і величини ресурсів, необхідних для інвестиційної підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства [39].

Є. Картузов виокремлює такі умови забезпечення фінансової безпеки підприємства:

- високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами оточуючого середовища та інтересами його персоналу;
- наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи;
- збалансованість і комплексність фінансових інструментів та технологій, які використовуються на підприємстві;
- постійний і динамічний розвиток фінансової системи підприємств [34, с. 174].

Виходячи з усього вищесказаного, до понятійного апарату фінансової безпеки підприємства можна віднести, як зазначає В. Ліпкан, такі основні категорії:

1. Об'єкт фінансової безпеки підприємства – фінансова діяльність підприємства, безпеку якої необхідно забезпечити.

2. Суб'єкти фінансової безпеки – це керівництво підприємства і його персонал не залежно від займаних посад і виконуваних обов'язків.

3. Предмет фінансової безпеки підприємства – реалізація принципів, функцій, стратегічної програми або конкретних заходів з забезпечення фінансової безпеки.

4. Основна мета фінансової безпеки впливає із сутності фінансової безпеки підприємства і полягає у безперервному й сталому підтриманні такого стану фінансової діяльності, який характеризується збалансованістю і якістю всіх фінансових інструментів, технологій і фінансових послуг, які використовуються підприємством, стійкістю до впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також – розвиток цієї системи [47].

Аналіз наукової літератури (Л. Коваленко, Ю. Кракос, Н. Реверчук та ін.) дозволяє виокремити такі основні завдання управлінням фінансовою безпекою підприємства:

- визначення пріоритетних фінансових інтересів підприємства і забезпечення їх корегування в разі необхідності;

- створення ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства, умов оперативного реагування на загрози, їх своєчасного виявлення;

- прогнозування тенденцій, які ведуть до порушення нормального функціонування фінансової системи підприємства та її розвитку;

- встановлення причин та умов, які спричиняють фінансовий збиток і загрожують реалізації фінансових інтересів підприємства, порушенню нормального функціонування його фінансової системи;

- своєчасне виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці підприємства, зниження ризиків у його фінансовій діяльності;

- забезпечення зацікавленості керівництва і персоналу в ефективній фінансовій діяльності підприємства;
- забезпечення відповідності визначених місій і фінансової стратегії підприємства сукупності його пріоритетних інтересів;
- забезпечення збалансованості фінансових інтересів окремих підрозділів і персоналу з пріоритетними фінансовими інтересами підприємства в цілому;
- створення умов для максимально можливого відшкодування або локалізації завданого збитку неправомірними діями юридичних чи фізичних осіб;
- проведення комплексу заходів із перевірки ділових партнерів даного підприємства;
- ефективне припинення зазіхань на фінансові ресурси з боку персоналу підприємства та його ділових партнерів [36; 43; 74].

Головні функціональні цілі фінансової безпеки наступні:

- забезпечення високих фінансових результатів діяльності підприємства;
- забезпечення та підтримка фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технологічної незалежності та технічного потенціалу підприємства;
- досягнення високої конкурентоспроможності;
- забезпечення ефективності фінансового менеджменту;
- забезпечення високої ліквідності активів підприємства [7, с. 233].

Таким чином, проаналізувавши основні підходи провідних вчених-економістів щодо тлумачення фінансової безпеки підприємства, можна стверджувати, що основними характеристиками наявності фінансової безпеки є:

- стійкість до внутрішніх та зовнішніх небезпек і загроз;
- забезпеченість достатнім обсягом фінансових ресурсів;

- фінансова рівновага, стабільність, ліквідність та платоспроможність у короткостроковому і довгостроковому періодах;
- задоволення потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення діяльності;
- здатність вчасно реагувати на внутрішні та зовнішні небезпеки, що можуть задати шкоди підприємству або призвести до його ліквідації;
- достатня фінансова незалежність та захист фінансових інтересів власників підприємства;
- достатня гнучкість у прийнятті фінансових рішень.

Отже, забезпечення фінансової безпеки підприємства є ключовою умовою його успішного функціонування в мінливих умовах ринкового середовища та, відповідно, задачею його керівництва. Водночас використання інформаційної складової дозволяє досягнути бажаних параметрів фінансової безпеки.

1.2. Проблема інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства у науковій літературі

Важливим елементом забезпечення фінансової безпеки підприємства є інформаційна підсистема фінансової безпеки підприємства. В англійській мові слово «information» вперше з'явилося у 1387 році. Сучасного написання це слово набуло в 16 ст. У східнослов'янську мову слово «інформація» прийшло із Польщі у 17 ст. У середині 20 століття інформація стала загальнонауковим поняттям, але досі у науковій сфері воно залишається досить дискусійним. Загальноприйнятого визначення інформації, як зауважує В.Ортинський, не існує, і воно використовується переважно на інтуїтивному рівні [64, с. 449].

Правовою основою визначення терміну «інформація» є Закон України «Про інформацію» та Цивільний кодекс України.

Так, відповідно до Закону України «Про інформацію», під поняттям «інформація» розуміються будь-які відомості та / або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [71].

Враховуючи тлумачення терміну «інформація» Цивільним кодексом України, під цим терміном розуміються документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі [87].

Існує безліч тлумачень терміну «інформація» вченими, але дослідимо деякі з них. Зокрема, С. Цюрюпа вважає, що інформація – це один з найважливіших ресурсів разом з матеріальними, енергетичними та людськими ресурсами [88, с. 231].

Б. Кортич користується думкою, що інформація – це певні відомості, сукупність яких-небудь даних, знань [41, с. 41].

Обидва трактування мають, на наш погляд, право на існування, не заперечують один одного а лише доповнюють.

З погляду фінансової безпеки підприємства ми поділяємо думку Т. Завори та О. Кустяка, що інформація – це дані, відомості, документи, які мають бути захищеними через їх важливість для суб'єкта господарювання та можливі наслідки від незаконного втручання, розкриття або розголошення [29, с. 143]. Сукупність різноманітної інформації, призначеної для ухвалення рішень у процесі фінансово-економічної діяльності підприємства, правомірно вважати інформаційним забезпеченням підприємства.

У масиві інформації можна виділити декілька видів, характеристика яких наведена в табл. 1.1.

Основні види інформації [64]

Вид інформації	Трактування інформації
Статистична	Офіційна документована державна інформація, яка дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відображаються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя. Державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому опублікуванню.
Масова інформація	Публічно поширена друкована та аудіовізуальна інформація. Засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення, кіно, відео.
Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування	Офіційна документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності, законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального самоврядування. Основними джерелами цієї інформації є: законодавчі акти України, інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами, акти Президента України, підзаконні нормативні акти державних органів, акти органів місцевого і регіонального самоврядування.
Правова інформація	Сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику. Джерелами є: Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права.
Інформація довідково-енциклопедичного характеру	Систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище. Основними джерелами цієї інформації є: енциклопедії, словники, довідники, путівники, оголошення, рекламні повідомлення.
Соціологічна інформація	Документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів.
Інформація з обмеженим доступом	Відомості конфіденційного або таємного характеру, правовий статус яких передбачений законодавством України, визнаних такими відповідно до встановлених юридичних процедур і доступ до яких обмежений власником таких відомостей або уповноваженою ним особою.
Конфіденційна інформація	Відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Варто відзначити, що у результаті проведених нами досліджень встановлено використання термінів “дані”, “інформація”, “інформаційні ресурси” як поняття-синоніми, проте ми прийшли до висновку, що це не завжди правильно. Ф. Ф. Бутинець [6, с. 16], В. М. Мельник [50, с. 41], М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар [73, с. 116], стверджують, що дані отримують в результаті фіксації змін у процесах і явищах, а інформація накопичується шляхом відповідної обробки даних.

Дослідження цієї проблеми дають можливість зробити висновок, що сукупність розрізнених даних, зафіксованих у документах, внаслідок їх відповідної обробки трансформують для задоволення потреб користувачів у різні види інформації (економічну (планову, нормативну, облікову, звітну), технічну, технологічну, юридичну, екологічну тощо, які в сукупності, в свою чергу, формують інформаційні ресурси підприємства.

На рівні окремого підприємства весь масив інформації також можна структурувати за певними ознаками. Так за ступенем її деталізації та обробки ми пропонуємо розрізнити такі види інформації, що генерується у процесі діяльності господарюючого суб'єкта:

1) первинна інформація – дані, що містяться у первинних документах, якими оформляються кожна господарська інформація, що відбувається на підприємстві;

2) вторинна інформація – систематизовані та певним чином оброблені дані, згруповані у відповідних синтетичних реєстрах (узагальнюючі відомості, реєстри бухгалтерського обліку);

3) звітна інформація – інформація, представлена в звітності підприємства, що, в першу чергу, є результатом облікового процесу, узагальнення якого триває на завершальній стадії при формуванні цифрової та вербальної частин. При цьому звітну інформацію, своєю чергою, можна розподілити на:

– обліково-звітну – частину інформації економічного характеру, що результатом виконання облікових процедур, що представляє собою

сукупність узагальнень про факти господарського життя окремого економічного суб'єкта на певну дату;

– додаткова обліково-звітна інформація – це відомості фінансового і нефінансового характеру, що дозволяють користувачеві формувати думку і давати оцінку діяльності господарюючого суб'єкта за звітний період, прогнозувати розвиток бізнесу, і сприяють зниженню рівня асиметричності інформації;

– супутня інформація – це сукупність відомостей необов'язкового характеру, що дозволяє інформувати користувачів про різні аспекти бізнесу, в тому числі про юридичну, соціальну та екологічну відповідальність.

В цілому інформаційне забезпечення складається зі статистичної, економічної, комерційної, фінансової та іншої інформації.

Джерела надходження інформації поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх джерел Л.Коваленко відносить:

– показники фінансового обліку підприємства – дані можна отримати з балансу (звіту про фінансовий стан) (форма 1), звіту про фінансові результати (звіту про сукупний дохід) (форма 2), звіту про рух грошових коштів (форма 3), звіту про власний капітал (форма 4), приміток до фінансової звітності (форма 5), показники управлінського обліку – інформація про фінансову та комерційну діяльність підприємства (є комерційною таємницею), звітів та планів і прогнозів, отриманих у процесах стратегічного, тактичного і оперативного планування, аналізу, контролю і бюджетування [36, с. 53].

Зовнішні джерела інформації містять дані про:

- рівень макроекономічного розвитку країни та галузі, до якої відноситься підприємство;
- кон'юнктуру фінансового ринку;
- діяльність конкурентів (постачальників, покупців, банків, страховиків);
- галузеві показники діяльності підприємств-аналогів;

- оцінки загроз фінансовій безпеці підприємницької діяльності за джерелом, за рівнем тяжкості наслідків, за рівнем вірогідності, за сферою і джерелом виникнення, за тривалістю впливу, за ступенем розвитку, за ступенем напруженості тощо.

Саме повна, своєчасна та достовірна інформація дозволить приймати ефективні рішення для запобігання та подолання різного роду загроз фінансовим інтересам суб'єктів господарювання.

При зборі інформації необхідно забезпечити виконання таких умов:

- 1) правильність інформації (усунення викривлень, змін при записах і зберіганні);
- 2) мобільність інформації (швидке переміщення від місця отримання до місця її обробки);
- 3) простота збору та передачі (переміщення інформації);
- 4) економічність в процесі збору та передачі інформації;
- 5) доступність і використання технічних засобів [77, с. 141].

У контексті забезпечення системи фінансової безпеки підприємства відповідно до позиції О. Сусіденка інформаційно-аналітична підсистема має містити наступні дані: якісні і кількісні значення індикаторів фінансової безпеки, наявність або потенційність ризиків і загроз, формалізовані фінансові інтереси і стан їхньої реалізації, стратегічний план (стратегія) забезпечення фінансової безпеки підприємства, якісні і кількісні параметри використання фінансових ресурсів, обсяг останніх, а також джерела їх надходження, фінансовий план, (бюджет) [81, с. 41].

Грунтуючись на працях Я. Білокомірової, К. Горячевої, Т. Іванюти, Д. Кіслова, С. Мельника та інших вчених, можна вважати, що загалом інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства має включати наступні завдання:

- визначення мети і основних завдань інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки, виходячи з місії, фінансових інтересів та завдань, що стоять перед підприємством;

- вибір із системи показників фінансової діяльності підприємства індикаторів, як можуть характеризувати кількісний стан фінансової безпеки підприємства;
- вибір або розрахунок порогових значень індикаторів фінансової безпеки підприємства;
- оцінка достовірності, повноти і глибини надання інформації з фінансової діяльності за всіма визначеними показниками фінансової безпеки підприємства і чинниками-процесами (внутрішніми і зовнішніми), які впливають на її стан, та попередня обробка отриманих даних;
- аналітична обробка індикаторів фінансової безпеки підприємства та оцінка рівня впливу чинників на стан фінансової безпеки, вибір з них, впливовіших для наступного врахування при виробленні відповідних управлінських рішень щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства [4; 20; 32; 35; 52].

Вищевикладене узагальнимо за допомогою рис. 1.2.

На основі проведених досліджень нами зроблено висновок, що під інформаційним забезпеченням фінансової безпеки підприємства слід розуміти сукупність систематизованої та певним чином опрацьованої інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих та оперативних рішень стратегічного, тактичного та операційного характеру для досягнення та втримання параметрів фінансового стану безпечному рівні. У системі інформаційного забезпечення підприємства важливими елементами є методи, засоби і способи, спрямовані на збирання, аналіз, захист інформації, а також прогнозування, постійну консультативну підтримку та вироблення рекомендацій щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

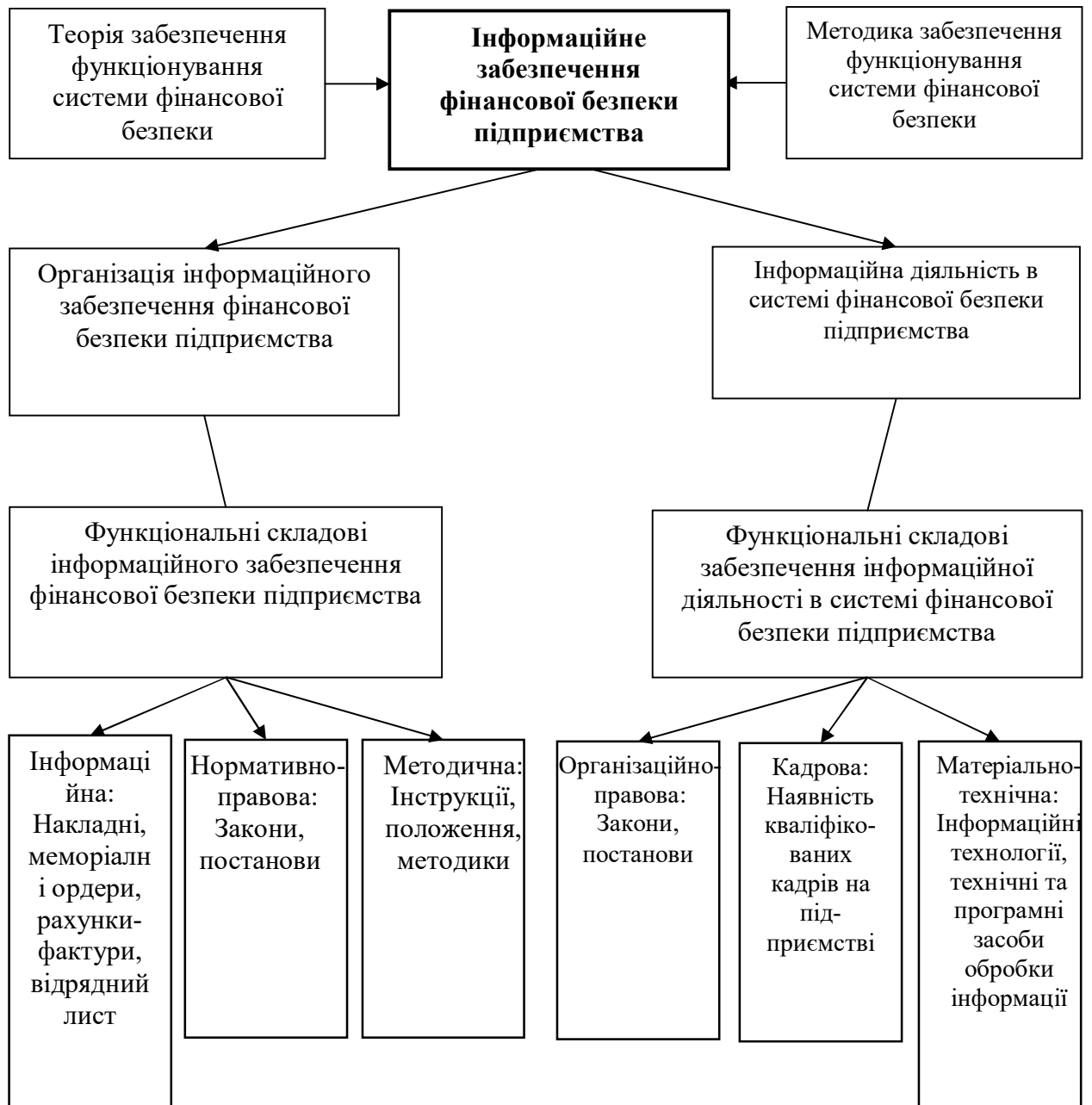

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства (складено на основі [35; 52])

Водночас ми переконані, що слід розрізняти поняття «інформаційне забезпечення» та «інформаційно-аналітичне забезпечення». Під останнім, на наш погляд, необхідно розуміти сукупність інформації, що відповідає конкретним потребам користувачів та отриманої в результаті глибокої аналітичної обробки відповідно до заданих параметрів. Ще однією суттєвою

різницею між даними поняттями є служби, які їх генерують. Так, інформаційна забезпечення формується завдяки поданню відповідної інформації всіма структурними одиницями підприємства (юридична служба, бухгалтерія, аналітична служба, кадрова служба тощо), а також відділеннями та філіями при наявності, а інформаційно-аналітичне забезпечення формується завдяки поданню відомостей аналітичною службою та бухгалтерією.

В сучасних умовах забезпечення фінансової безпеки підприємства передбачає не лише захист змісту інформації, але й засобів і технологій її отримання у процесі прийняття управлінських рішень. Це пояснюється тим, що, за оцінками фахівців, на обмін, перетворення та обробку інформації в управлінських процесах витрачається від 50 до 90% часу [83, с. 90]. Фактично інформаційні процеси є основою управлінських і суттєво впливають на їх ефективність та фінансову безпеку підприємства. Посилення обґрунтованості рішень потребує відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення. Під інформаційно-аналітичним забезпеченням будь-яких процесів розуміють органічну сукупність даних та методів їх визначення й аналітичного оцінювання, що може бути науково-методичною основою для прийняття органами управління відповідних рішень при визначенні ефективних напрямів розвитку цих процесів. Поточний рівень забезпечення фінансово-економічної безпеки оцінюється за даними внутрішньої бухгалтерської та фінансової звітності, показники якої є індикаторами, що дозволяють визначити зміни у господарській діяльності підприємства.

В умовах фінансово-економічної кризи сьогодення вітчизняні підприємства функціонують при невизначеності зміни кон'юнктури ринку, недосконалості фінансово-економічного й організаційно-правового механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, а зокрема і її інформаційної складової. Рівень загроз та ризиків інформаційній безпеці підприємства постійно зростає. Особливо це пов'язано з динамічним розвитком сучасних технологій, численними інформаційними злочинами,

промисловим шпіонажем. Господарюючі суб'єкти взаємодіють з великою кількістю контрагентів, які прагнуть реалізувати власні інтереси, намагаючись законним та незаконним шляхом отримати інформацію про фінансовий стан підприємства, плани на перспективу, про процес виробництва та збуту товару, постачальників, партнерів, тощо. Саме тому питання інформаційної безпеки підприємства є досить актуальним питання сьогодення.

Існують різні підходи вчених-економістів щодо терміну «інформаційна безпека» (табл. 1.2.).

Таблиця 1.2.

Підходи до дефініції «інформаційна безпека» [15]

Автор	Зміст підходу
В.С. Іфтемчук, В.А. Григор'єв, М.І. Маниліч, Г.Д. Шутак [16, с. 55]	забезпечення захисту інформації від випадкового чи навмисного доступу осіб, що не мають на це права; інтегральна властивість інформації, що характеризується конфіденційністю, цілісністю і доступністю; захищеність пристроїв, процесів, програм, середовища і даних, що забезпечує цілісність інформації, яка обробляється, зберігається і передається цими засобами; властивість середовища забезпечити захист інформації.
А.Н. Азрилиян [60, с. 56]	забезпечення захисту інформації від випадкового чи навмисного доступу осіб, які не мають на це право; інтегральна властивість інформації, яка характеризується конфіденційністю, цілісністю і доступністю; захист приладів, процесів, програм, даних, середовища, що забезпечує цілісність інформації, яка обробляється, зберігається і передається цими засобами; властивість середовища забезпечувати захист інформації.
С.І. Мельник, М.Ю. Цуп [52]	Зміст інформаційної безпеки полягає у здійсненні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності підприємства. Відповідні служби виконують при цьому певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки.
О.М. Степанова, Л.М. Дегтярьова [80]	захищеність інформації і підтримуючої інфраструктури від випадкових або навмисних дій природного або випадкового характеру, які можуть завдати збитку власникам інформаційного ресурсу або користувачам інформації і підтримуючої інфраструктури.

О.А. Сороковська, В.Л. Гевко [79, с.33-34]	суспільні відносини щодо створення і підтримання на належному рівні життєдіяльності інформаційної системи суб'єкта господарської діяльності.
Д.В. Кіслов [35, с. 40]	стан захищеності від впливу та використання інформації, що може гальмувати чи перешкоджати їх використанню та реалізації.

Аналізуючи наведені погляди на дефініції «інформаційна безпека», слід відзначити, що вони ні в якому разі не суперечать один одному, а лише розглядають різні аспекти забезпечення інформаційної безпеки, та фактично доповнюють один одного.

Особливу роль у забезпеченні інформаційної безпеки суб'єкта господарювання є мінімізація ризиків щодо втрати інформаційних потоків на підприємстві та вчасне виявлення загроз, які негативно впливають чи вплинуть у майбутньому на діяльність об'єкта, і запобігання їм.

Отже, дослідивши різні підходи щодо таких дефініцій, як «інформація», «інформаційна безпека», можна зробити висновок, що інформація – це письмові, усно передані або збережені на електронних носіях відомості про конкретний досліджуваний об'єкт; інформаційна безпека підприємства – це захищеність всіх видів інформації про діяльність підприємства від несанкціонованого доступу, викрадення, використання та розголошення.

1.3. Характеристика звітної інформації та її роль у забезпеченні фінансової безпеки підприємства

Ефективність управління фінансовою безпекою підприємства залежить передусім від якості отриманої інформації, цінність якої визначається придатністю комплексно характеризувати діяльність складних за своєю структурою об'єктів, зокрема господарсько-управлінських процесів на

підприємстві. Показники, що кількісно характеризують зміни на підприємстві, формуються у звітності, яка узагальнює первісний масив даних про їхню господарську діяльність та формується, перш за все, на основі ведення бухгалтерського обліку.

Звітність як поняття акумулює в собі наступні аспекти:

- економічний – відображення у звітності показників, обумовлених наслідками діяльності підприємства в сфері дії економічних законів. Основними завданнями звітності є об'єктивне відображення умов, процесів і наслідків виробництва, обміну, розподілу та споживання;

- правовий – відображення у звітності показників, обумовлених участю господарського суб'єкта в економічних відносинах, які базуються на правовому регулюванні державою господарської діяльності. Основне завдання звітності – висвітлення ресурсного потенціалу, прав і зобов'язань господарюючого суб'єкта.

Детальний аналіз господарської діяльності підприємств і здійснення комплексної оцінки фінансового стану, розроблення шляхів досягнення фінансової безпеки можливий лише завдяки інформації, узагальненій у звітності, яка попередньо формується за допомогою всіх інших елементів методу бухгалтерського обліку.

На основі оцінки придатності задоволення потреб користувачів звітність можна про класифікувати наступним чином (рис. 1.3).

Отже, як видно на рис. 1.3 в результаті виділено наступні види звітності: бухгалтерську, що включає фінансову і спеціальну (соціальну), податкову, статистичну й оперативну. Кожен вид звітності, класифікований за ознакою придатності задоволення потреб користувачів, дає можливість розкривати інформацію про результати діяльності підприємства в певному аспекті – у фінансовому, виробничому та податковому. Однак, незалежно від виду звітності, яка складається на підприємстві, базовою інформацією для її формування є дані бухгалтерського обліку.

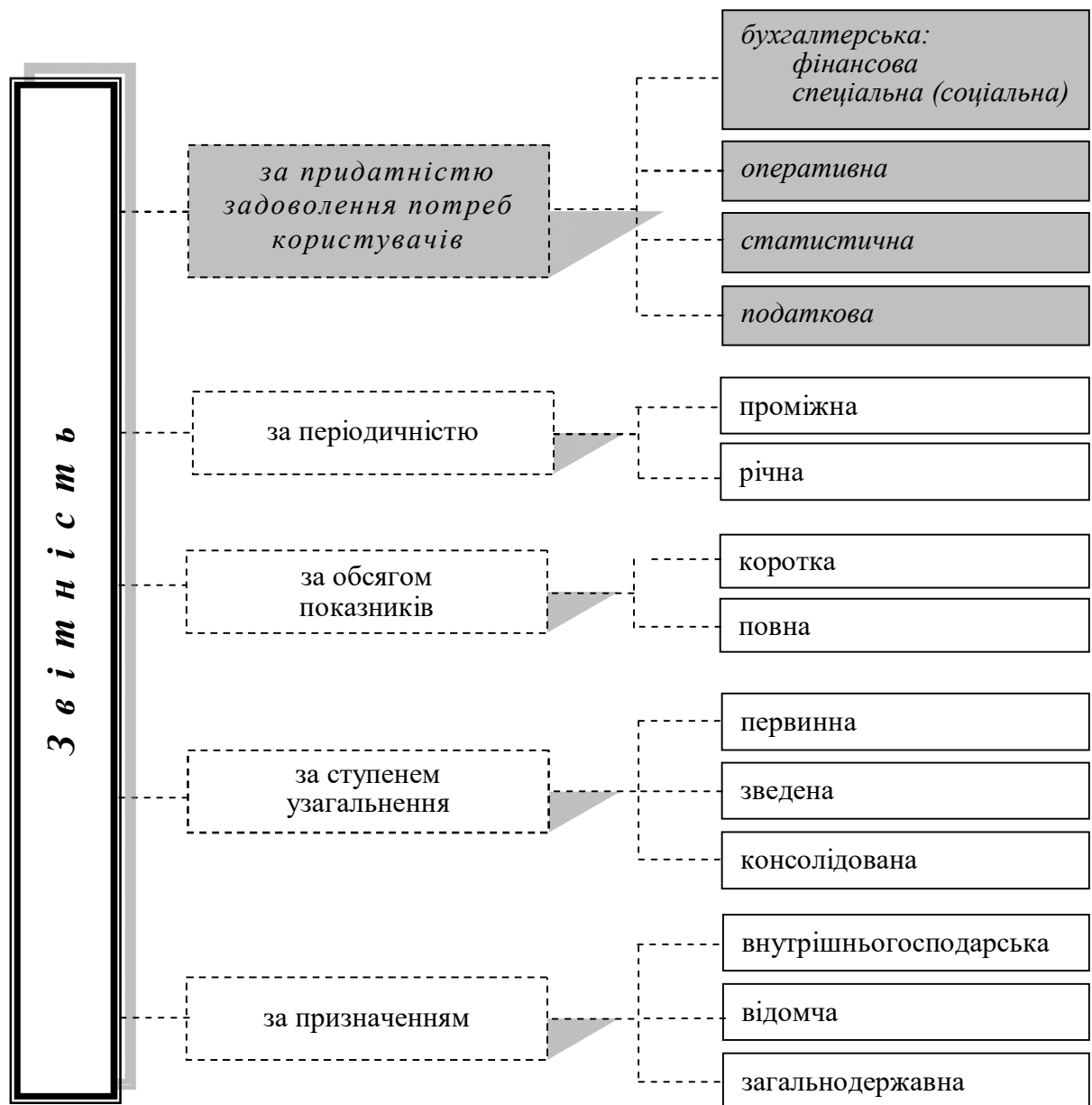

Рис. 1.3. Класифікація звітності (складено на основі [86])

Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 бухгалтерська звітність – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів [59].

Особливе місце серед бухгалтерської звітності належить фінансовій звітності, що визначається тією роллю, яку вона відіграє в управлінні підприємством, його фінансовою безпекою, та її придатністю слугувати, з

одного боку, мірилом ефективності управління для будь-якого користувача (внутрішнього або зовнішнього), а з другого – базою для прийняття перспективних рішень щодо збалансованого функціонування підприємства в цілому та його підрозділів [61].

Розуміння ролі і місця бухгалтерської фінансової звітності в системі інформаційного забезпечення прийняття рішень забезпечує ефективне її використання, а також визначення її структури і змісту. Фінансова звітність, ґрунтуючись на узагальнених даних бухгалтерського обліку, виступає ланкою зв'язку підприємства із зовнішнім середовищем. Така звітність покликана розкривати ті процеси, що відбуваються у підприємстві з одного боку, та задовольняти вимоги щодо необхідного обсягу інформації, можливостей її засвоєння зовнішніми і внутрішніми користувачами з іншого.

З'ясування ролі бухгалтерської фінансової звітності для управління фінансовою безпекою підприємства обумовлює необхідність більш глибокого дослідження її регулювання. У відповідності до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р., звітна інформація повинна бути корисною для зацікавлених користувачів, що забезпечується шляхом дотримання її якісних характеристик та ряду принципів формування показників фінансової звітності [70]. Проте питання щодо переліку, змістового навантаження та оптимального поєднання якісних характеристик та принципів їх формування залишаються дискусійними. Тому необхідно доповнити їх перелік вимогами своєчасності та раціональності [76, с.7].

Необхідність складання звітності на сучасному етапі розвитку господарських відносин в Україні визначається потребами в інформації про результати діяльності та фінансовий стан підприємства, щоб можна було вчасно виявити реальні та потенційні загрози, ризики та небезпеки для фінансової безпеки підприємства. Використання для цього фінансової звітності пов'язано з тим, що звітність – єдина інформаційна сполучна ланка між керівниками підприємств і їх власниками, акціонерами, державними

органами, яка дозволяє оцінити ефективність діяльності підприємства, якість управління ним, діагностувати стан фінансової складової економічної безпеки. З її допомогою можна визначити загальну вартість майна, вартість оборотних засобів, величину власних і залучених коштів підприємства.

Тобто цілком справедливим є твердження, що від точності та правдивості звітності залежать долі людей і підприємств – користувачів звітності. Вони, приймаючи рішення щодо вкладення свого майна на підставі спотвореної звітності, можуть одразу його втратити [82, с. 290]. Відповідно до НП(С)БО 1 користувачі інформації – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень [59]. Інформаційні потреби користувачів фінансової звітності представлені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Інформаційні потреби користувачів фінансової звітності
(складено на основі [86])

№ з/п	Група користувачів	Інформаційні потреби
1	Управлінський персонал	<ul style="list-style-type: none"> - забезпеченість підприємства ресурсами для безперебійної діяльності; - оцінка виконання планів з метою визначення напрямів подальшої діяльності; - оцінка інформації про поточний стан підприємства для оперативного виправлення недоліків; - отримання інформації для прийняття надійних управлінських рішень; - діагностування стану фінансової безпеки підприємства
2	Працівники підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - стабільність і прибутковість підприємства; - збереження робочих місць; - оплата праці та пенсійне забезпечення; - здатність підприємства забезпечувати реалізацію соціальних програм
3	Власники акціонери та інвестори	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка надійності та прибутковості вкладеного капіталу; - здатність підприємства сплачувати дивіденди; - прийняття рішень щодо придбання, утримання або продажу інвестицій, участі в капіталі підприємства; - захист прав акціонерів, оцінка якості управління

4	Органи державної влади та місцевого самоврядування	<ul style="list-style-type: none"> - своєчасність і повнота сплати податків; - визначення національного доходу та розподіл ресурсів; - забезпечення статистичних показників; - оцінка фінансової стійкості підприємства; - оцінка можливості виконання суб'єктом соціальних програм розвитку територіальної одиниці та країни
5	Позикодавці, постачальники та інші кредитори	<ul style="list-style-type: none"> - спроможність підприємства своєчасно погашати зобов'язання з оплати придбаних товарів і отриманих послуг, одержаних позик і відсотків за них
6	Клієнти (замовники, покупці) й інші дебітори	<ul style="list-style-type: none"> - можливість підприємства надати необхідні цінності та послуги; - ймовірність надання необхідних товарів і послуг в кредит і за якими умовами
7	Громадськість	<ul style="list-style-type: none"> - вплив діяльності підприємства на екологічну безпеку середовища; - можливість забезпечення зайнятості населення; - здатність підприємства забезпечити реалізацію соціальних програм (підтримка масових заходів у галузі спорту, розвитку родини, підтримка державної та місцевої політики щодо охорони здоров'я)

Відповідно до П(С)БО та МСФЗ фінансова звітність повинна задовольняти інформаційні потреби різних груп користувачів, надаючи повну, достовірну, доречну та порівняну інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Для того, щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, вона повинна містити дані про:

- підприємство (назву, організаційно-правову форму, місцезнаходження, короткий опис діяльності; назва органу управління, якому підпорядковується підприємство, або назва його материнської (холдингової) компанії та ін.);

- дату звітності або звітного періоду. Якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, передбаченого Положенням (стандартом), то причини і наслідки цього повинні бути розкриті у примітках до фінансової звітності;

- валюту звітності й одиницю виміру. Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкрити причини цього і методи, які були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу;

- облікову політику підприємства і її зміни (тобто принципів оцінки статей звітності, методів обліку щодо окремих статей звітності);

- іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями (стандартами) [82, с. 226].

Звітність є одним із зведених або вторинних бухгалтерських документів, показники яких також сприяють забезпеченню виконання бухгалтерським обліком покладених на нього функцій. Серед останніх на перший план виступають сприяння збереженню майна конкретних власників, можливість визначення фінансових результатів кожної із господарських операцій підприємства та надання інформації про результати діяльності для прийняття виважених управлінських рішень [55, с. 19].

За умови виконання бухгалтерським обліком таких завдань на підприємстві забезпечується збереження майна, внесеного засновниками при створенні господарюючого суб'єкта, а також точні дані про зміни в активах, капіталі та зобов'язаннях. Це, у свою чергу, перетворює юридичну особу на успішний суб'єкт господарювання із високим рівнем фінансової безпеки і, як наслідок, на привабливий об'єкт інвестування [17].

Залучення коштів інвесторів, особливо вітчизняних, є реальною можливістю розвитку підприємництва. З іншого боку, такі операції вимагають усвідомлення керівництвом господарюючого суб'єкта відповідальності перед акціонерами за неналежне використання довіреного останніми майна та появу додаткового контролю за господарською діяльністю з боку акціонерів. Тому результати діяльності підприємства, що залучає кошти інших осіб для забезпечення функціонування і розвитку, підлягають обов'язковому оприлюдненню, що забезпечується оприлюдненням звітності. Останнє допомагає вкладникам здійснювати

контроль за діяльністю господарюючого суб'єкта, в діяльність якого вкладено певні цінності, оцінювати правильність і повноту його розрахунків із виплати доходів акціонерам, оскільки їх цікавить, насамперед, величина належної їм частини прибутку.

Фінансова звітність може надати об'єктивну та достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства та допомогти діагностувати рівень фінансової безпеки за умови, що вона відповідає певним вимогам – якісним характеристикам.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» якісними характеристиками фінансової звітності є наступні [59]:

1. Дохідливість – інформація, яка надається у фінансових звітах, повинна бути дохідливою та розрахованою на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.

2. Доречність – фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їх оцінки, зроблені в минулому.

3. Достовірність – фінансова звітність повинна бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності. Іншими словами, під достовірністю бухгалтерської звітності розуміють такий ступінь точності її даних, який дозволяє користувачам робити правильні висновки про майновий і фінансовий стани підприємства, результати його господарської діяльності, а також приймати рішення щодо розміщення власних ресурсів.

Звітність може бути визнана достовірною лише в тому випадку, якщо при її складанні підприємство виконало всі вимоги, встановлені діючим законодавством щодо порядку оцінки, визнання, відображення об'єктів обліку на бухгалтерських рахунках і в звітності. Тобто, достовірність

звітності забезпечується її складанням на підставі даних бухгалтерського обліку та у повній відповідності до них, а також полягає у відображенні реального фінансового стану підприємства, його взаємовідносин з іншими суб'єктами господарювання тощо.

4. Порівнянність – фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати фінансові звіти підприємства за різні періоди, фінансові звіти різних підприємств. Така вимога продиктована необхідністю порівнювати фактичні результати роботи з прогнозованими, і як результат виявляти недоліки і зловживання в роботі підприємства. Порівняння дає змогу оцінити динаміку розвитку підприємства і його місце на ринку. Для забезпечення порівнянності у кожному фінансовому звіті необхідно наводити всю числову інформацію за попередній період способом, який дозволяє зіставляти її з даними за звітний період.

Інформація, відображена у звітності, повинна бути зрозуміла та розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатньо знань та зацікавлені у сприйнятті такої інформації. Інформація, що міститься у звітності, найчастіше використовується користувачами для прийняття управлінських і фінансових рішень, тому при складанні та поданні звітності зацікавленим особам слід забезпечити відповідність її певним вимогам (рис 1.4).

Державне регламентування звітності зумовлене необхідністю узагальнення показників звітності окремих підприємств, галузей у розрізі, передбаченому Державної служби статистики України. Тому для всіх галузей національної економіки державні органи встановлюють єдині показники і єдині форми звітності, а також правила складання й терміни подання. Цим самим державні та керівні органи забезпечуються відповідною інформацією, необхідною для контролю за економічним і соціальним розвитком підприємств, регіонів, окремих галузей і національної економіки в цілому, а також для прийняття управлінських рішень [82].

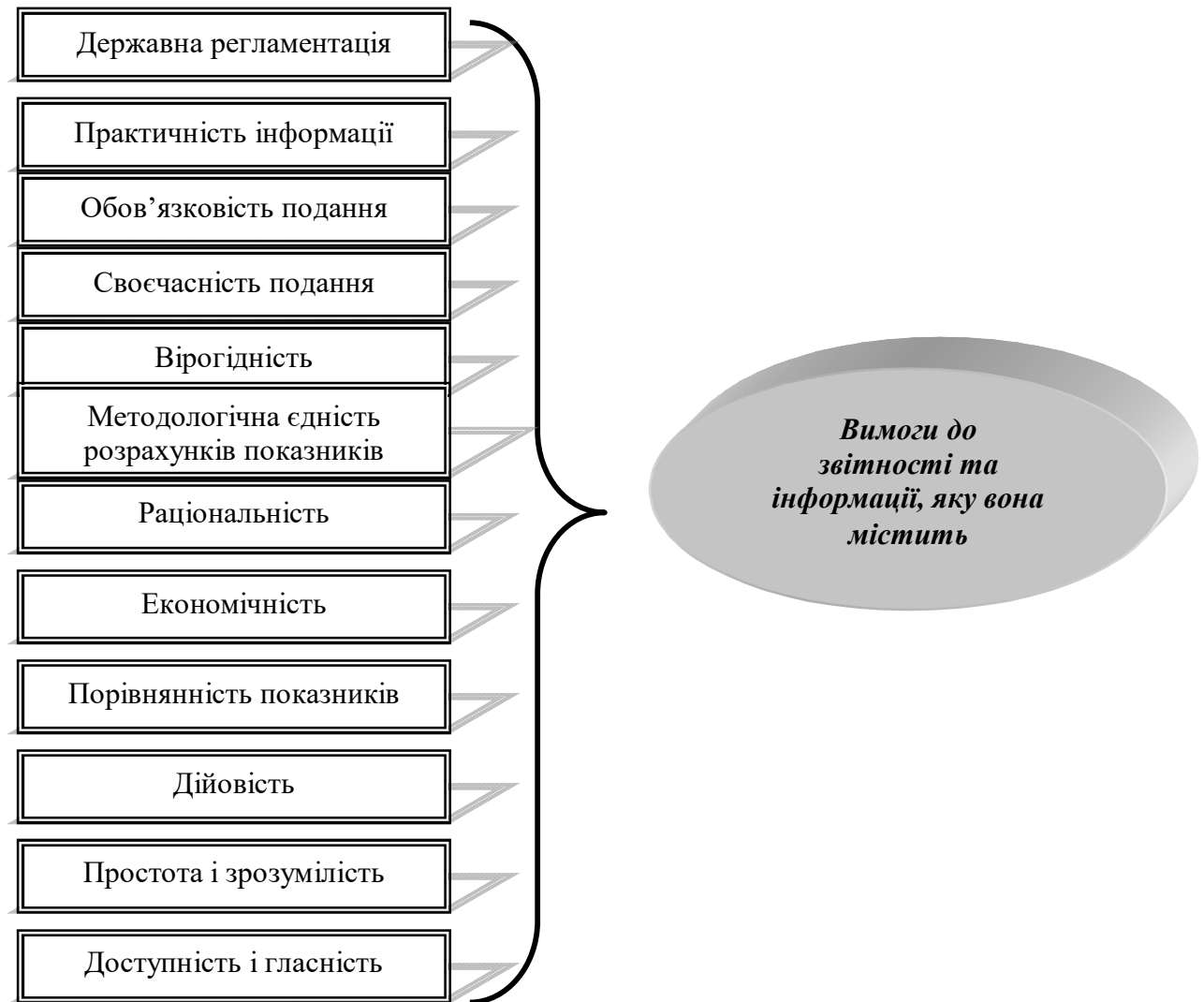

Рис. 1.4. Вимоги до звітності та інформації, яку вона містить
(складено на основі [86])

У міжнародних стандартах бухгалтерського обліку підкреслюється, що фінансові звіти мають бути зрозумілими без додаткових пояснень. Якісними ознаками звітної інформації є практичність та вірогідність, які належать до головних параметрів, завдяки яким звітна інформація стає корисною для прийняття управлінських рішень, зокрема у напрямі забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Обов'язковість звітності впливає із самої природи функціонування ринкової економіки. Будь-яке підприємство займається певним видом господарської діяльності, що не заборонена державою, і зобов'язане подавати

звітність до фінансових органів у встановлений термін, у визначеному обсязі та складі. Це необхідно для нарахування і сплати податків, а також для формування загальнодержавних показників розвитку економіки регіонів і країни в цілому.

Звітна інформація вважається практичною, якщо вона здатна вплинути на вартісну оцінку об'єкта або на рішення, яке приймається нині чи прийматиметься в майбутньому.

Своєчасність подання звітності має важливе значення для правильних і своєчасних управлінських рішень. Несвоєчасне подання звітності ускладнює управління, призводить до необґрунтованих, неправильних рішень. Згідно з чинним законодавством за порушення встановлених термінів подання звітності вищі посадові особи притягаються до адміністративної відповідальності, включаючи звільнення з посади.

Вірогідність, точність і повнота показників звітності – важливі вимоги до звітності підприємств. Вірогідність відображених у звітності показників підтверджується даними всіх видів обліку. У бухгалтерському обліку всі записи здійснюються на підставі належно оформлених документів та інших носіїв інформації. Перед складанням річної звітності вірогідність звітних даних підтверджується проведеними в установленій термін інвентаризаціями, перевітками, контрольними замірами, обстеженнями, звітками рахунків тощо [55, с. 314].

На надійність інформації впливають такі основні фактори:

- правдивість. Для забезпечення вірогідності звітності необхідно, щоб інформація відображала ті явища, для опису яких її призначено;
- нейтральність та об'єктивність;
- обережність. Оцінюючи достовірність інформації необхідно враховувати фактори невизначеності. Хоч бухгалтерські (фінансові) звіти базуються на явищах, які мали місце в минулому, зміст багатьох з них лише після визначення їх наслідків у майбутньому. Тому укладачам

бухгалтерських (фінансових) звітів треба бути обачними в оцінці цих наслідків;

– можливість перевірки. Показники, що містяться у звітності, мають бути доступними для перевірки контролюючими органами, а також і незалежними аудиторами.

Точність звітності забезпечується правильним відображенням даних синтетичного та аналітичного обліку у відповідних показниках (статтях) звітних форм [17, с. 5].

Повнота звітності – це необхідність і обов’язковість заповнення всіх показників форм звітності. Пропуск окремих показників звітних форм не допускається. У разі неможливості заповнити окремі статті (рядки, стовпці) за браком активів, пасивів або операцій за цією статтею (рядком, стовпцем), ставлять прочерк.

Відповідальність за своєчасне подання, достовірність, точність і повноту показників звітності покладено на керівника й головного бухгалтера підприємства.

Методологічна єдність розрахунків показників звітності полягає в тому, що однакові показники звітності в усіх підприємствах, незалежно від діяльності і форм власності, необхідно визначати за єдиною методологією. Тільки тоді створюються умови для порівняння розрахункових показників звітності всіх галузей національної економіки [55].

Звітність має бути порівнянною з показниками попередніх звітних періодів, оскільки без цього неможливі порівняння й узагальнення. Простота і ясність звітності передбачає створення таких форм звітів, які були б зрозумілими не тільки вузькому колу спеціалістів, а й трудовим колективам підприємств, акціонерам, інвесторам та ін.

Доступність і гласність звітності полягає в тому, що показниками фінансової звітності має бути ознайомлений весь трудовий колектив підприємств. Бухгалтерська звітність підприємств підлягає оприлюдненню, а звітність публічних акціонерних товариств – публікації у друкованих засобах

масової інформації або висвітлення на власних інтернет-ресурсах. Гласність звітності в Україні забезпечується також систематичною публікацією статистичних даних про економічний і соціальний розвиток національної економіки країни, окремих її регіонах, у різних галузях, міністерствах тощо.

Звітність має бути раціональною, тобто в ній необхідно передбачити розумний, мінімальний обсяг необхідних для управління звітних показників. Економічність звітності полягає в тому, що затрати праці та платежів на складання звітності мають бути мінімальними.

Дійовість звітності передбачає необхідність проведення наукового економічного аналізу звітних даних, виявлення недоліків у діяльності підприємств, оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, а також виявлення внутрішніх резервів покращення фінансових показників [63, с. 205].

За останні роки в Україні проведено значну роботу зі спрощення й удосконалення бухгалтерської (фінансової) звітності. Її максимально наближено до міжнародних стандартів.

Висновки до розділу 1

Фінансова безпека підприємства є категорією, яка актуальна в наукових дослідженнях останніх років, а також у практичній термінології функціонування господарюючого суб'єкта. Основними характеристиками наявності фінансової безпеки є: стійкість до внутрішніх та зовнішніх небезпек і загроз; забезпеченість достатнім обсягом фінансових ресурсів; фінансова рівновага, стабільність, ліквідність та платоспроможність у короткостроковому і довгостроковому періодах; задоволення потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення діяльності; здатність вчасно реагувати на внутрішні та зовнішні небезпеки, що можуть задати шкоди підприємству або призвести до його ліквідації;

достатня фінансова незалежність та захист фінансових інтересів власників підприємства; достатня гнучкість у прийнятті фінансових рішень.

Для діагностування стану фінансової безпеки та розроблення відповідних заходів необхідно акумулювати певну сукупність інформації. На рівні окремого підприємства весь масив інформації також можна структурувати за певними ознаками. За ступенем її деталізації та обробки запропоновано розрізняти такі види інформації, що генерується у процесі діяльності господарюючого суб'єкта: первинна інформація – дані, що містяться у первинних документах, якими оформляються кожна господарська інформація, що відбувається на підприємстві; вторинна інформація – систематизовані та певним чином оброблені дані, згруповані у відповідних синтетичних реєстрах (узагальнюючі відомості, реєстри бухгалтерського обліку); звітна інформація – інформація, представлена в звітності підприємства, що, в першу чергу, є результатом облікового процесу, узагальнення якого триває на завершальній стадії при формуванні цифрової та вербальної частин.

Звітна інформація посідає особливе місце в управлінні фінансовою безпекою підприємства, що зумовлено зведеним характером показників, які перебувають у взаємозв'язку та віддзеркалюють комплексні зміни функціонування підприємств.

РОЗДІЛ 2

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АГРОПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності Агрохолдингу «Мрія»

Емпіричною основою даного дослідження є Агрохолдинг «Мрія» - сільськогосподарська компанія з іноземними інвестиціями, що вже тривалий час займає достойну позицію як на вітчизняному, так і на світовому ринках аграрної продукції.

Агрохолдинг «Мрія» заснований 17 квітня 1992 року Іваном та Клавдією Гутами. Компанія розпочала діяльність як селянсько-фермерське науково-виробниче господарство, отримавши у користування землі з фонду держрезерву Тернопільської області. Площа ріллі становила лише 50 гектарів. У його розвитку можна виокремити декілька важливих періодів:

1994 р. – площа земельних ресурсів склала 150 га, розпочала співпрацю з американськими фахівцями для отримання першого міжнародного досвіду ведення сільського господарства.

1995 р. – модернізація потужностей для зберігання картоплі, розташованих у с. Васильківці Тернопільської області. Поступово всі картоплесховища обладнали системами температури та вологості, а також сортувальними лініями.

1996 р. – інвестиції в сільгосп техніку(компанії John Deere та Grimme). Закуплена перша сільгосптехніка світових брендів. «Мрія» звернула увагу на імпорту техніку чи не найпершою. Від того, з якими фахівцями та на якій машині працюють робітники, завжди залежав імідж та рівень розвитку компанії. Залучивши до співпраці John Deere та кілька інших виробників

агротехніки зі світовими іменами, «Мрія» шукає партнерів на світових ринках для розвитку бізнесу та потенційних інвесторів при виході на IPO.

1998 р. – 1000 га. У Густинському районі побудований перший елеватор потужністю 3500 тонн.

1999 р. – партнерство з компанією «Українська Мова» (пізніше придбана компанією Kraft Foods) для постачання чіпсової картоплі та уклала угоду зі Славутським солодовим заводом (з 2003 року є частиною Soufflet) на постачання ячменю для виробництва солоду. До роботи в Агрохолдингу вдається залучити німецьких фахівців, котрі впроваджують в компанії новітні агроеліоративні технології – для «Мрії» розробляються ексклюзивні технологічні карти, підбирається сівозміна, що давала б найкращу віддачу.

2001 р. – формування власного транспортного парку з великогабаритними машинами. «Мрія» відкриває першу в Україні школу агрономів, до навчання в якій залучають кращих випускників аграрних вишів та найбільш перспективних спеціалістів аграрного сектору України. Це був перший, флагманський проект такого типу, що додало кілька зірочок на іміджевих погонах компанії та, власне, гідних спеціалістів.

2006 р. – 10000 га. Будівництво другого елеватора в м. Гусятин.

2007 р. – 91000 га. Аби пришвидшити й об'легшити процес IPO, максимально мінімізувавши ризики втрати капіталу, на Кіпрі Гути реєструють холдингову компанія Mriya Agroholding. Вважається, що до компаній з кіпріотською пропискою довіри більше, аніж до аналогічної з пострадянської України.

2008 р. – 150000 га, розширення Гусятинського елеватора до 77000 т. Кризу 2008 року Агрохолдинг «Мрія» пережив досить спокійно – буквально за місяць до неї провів приватне розміщення 20% акцій на Франкфуртській фондовій біржі. Вихід на біржу був доволі успішним. В результаті капіталізація компанії склала \$450 млн. Кошти в основному пішли на закупівлю агротехніки. Земельний банк холдингу на той час складав вже 150 тис. га.

2009 р. – 201000 га. Запущено потужності з виробництва та обробки насіння з продуктивністю 300 тонн на день.

2010 р. – вводиться система GPS-моніторингу техніки. Збудовано комплекс для зберігання картоплі. Ставши публічною, «Мрія» без проблем залучає \$85 млн. кредиту від Міжнародної фінансової корпорації, яка завжди підтримувала українських аграріїв. І вже влітку 2010-го Гута вирішив вкладати в цукрову галузь, придбавши ряд цукрових заводів. Але у жодному звіті компанії ці активи не відображались – аналітики припускають, що цукровий бізнес був виведений з холдингу й розвивався автономно.

У 2010-му «Мрія» збільшила чистий прибуток більш ніж на 75%, довівши його практично до \$ 145 млн. Компанія наростила земельний банк до 229 тис. га. Таким чином, бізнесмен наблизився до раніше заявленої мети – сформувати у себе під ногами земельний банк величиною 300 тис. га. Поступово з сімейного бізнесу компанія виросла у великий холдинг, продукція якого – зерно, картопля, насіння та овочі – поставляється в більше ніж 20 країн світу.

2011 р. – 240000 га. Відкриття «Української аграрної школи». Після прояву довіри від міжнародної фінансової корпорації «Мрія» успішно залучає кошти інвесторів, випускаючи євробонди на суму \$250 млн. З яких \$50 млн. інвестовано в будівництво елеваторів.

2012 р. – 298000 га, збільшено потужності по зберіганню зернових та олійних культур до 820000 тон і до 116000 тон для зберігання картоплі. Початок переробки відходів картоплі у крохмаль.

2013 р. – розміщення єврооблігацій на \$400 млн. Відкриття Школи механіків, бухгалтерів та агроМВА. «Мрія» з метою поповнення обігових коштів та можливого розширення випускає новий транш єврооблігацій на суму \$400 млн. Однак, з борговим навантаженням холдингу стає впоратися все далі важче.

2014 р. – оголошення про технічний дефолт. Борг Компанії склав 1,3 млрд. дол.

У січні 2015 року кредитори «Мрії» провели переговори про обрання нового керівництва Агрохолдингу [62].

Кредитори «Мрії» були представлені двома відповідними комітетами, один з яких представляє інтереси держателів – близько 50 % облігацій з погашенням у 2016 та 2018 роках, а інший – інтереси банків (частка яких в загальній заборгованості Групи перед банками становить 60 %). Обидва комітети кредиторів, на яких припадала переважна частка простроченої заборгованості «Мрії», залучили юридичних радників (Cadwalader та Avellum представляють інтереси держателів облігацій, Latham & Watkins і Arzinger – інтереси банків), а також консорціум фінансових радників в складі Rothschild, ICU та FinPoint. Вищезазначені комітети кредиторів були сформовані у відповідь на звернення Компанії від 1 серпня 2014 року, в якому вона закликала кредиторів об'єднатись.

Кредитори обрали генеральним директором Саймона Чернявського – колишнього гендиректора Агрохолдингу «HarvEast» (Україна), фінансовим директором став Тон Хулс, операційним – Віктор Кухарчук.

2015 р. – залучення кредиту на \$25 млн. Повернення частини конфіскованої техніки на суму \$2,8 млн.

2016 р. – оновлення технічного парку (дисківі борони, сіялки, жатки, причепи, легковий транспорт на суму понад \$2,5 млн. дол.).

2018 р. – Mriya Farming PLC (Великобританія) і SALIC UK Ltd (Saudi Agricultural and Livestock Investment Company, Великобританія) завершили угоду купівлі-продажу більшості сільськогосподарських активів групи «Мрія», включаючи всі об'єкти інфраструктури, технічний парк, а також компанії, що мають право оренди земельного банку. Угода була закрита після отримання відповідного дозволу Антимонопольного комітету України (АМКУ). Сума та умови угоди не розголошуються.

Після завершення угоди «Мрія» продовжує свою операційну діяльність в Україні спільно із дочірньою компанією SALIC – Continental Farmers Group (CFG). Обидві компанії завершили сезон як окремі бізнеси і в поточній

конфігурації. «Мрія» та CFG фокусуються на підготовці до інтеграції активів та розробці стратегії об'єднаного бізнесу під керівництвом Саймона Чернявського в якості Генерального директора і Марка Леарда в якості Голови правління. Компанії планують представити спільну бізнес-стратегію навесні 2019 року.

Під час підписання угоди 12 вересня 2018 року новий власник «Мрії» заявив про свій намір інвестувати значні кошти в нове обладнання, інфраструктуру, агротехнології та консолідацію земельного банку [62].

На поточному етапі розвитку реальними напрямками діяльності Агрохолдинг «Мрія» є:

1) рослинництво – Агрохолдинг «Мрія» обробляє землі у Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій, Івано-Франківській і Рівненській областях. Компанія має значний досвід у сільгоспвиробництві, який її співробітники поєднують із застосуванням передових технологій, сучасного обладнання та сільськогосподарської техніки, а також з ефективним всебічним і раціональним використанням природних та земельних ресурсів;

2) картопляний бізнес – Агрохолдинг «Мрія» є одним із провідних виробників картоплі в Україні. Для тривалого зберігання картоплі Агрохолдинг використовує два сучасних картоплесховища загальною місткістю 100 тис. тонн. Також до складу Агрохолдингу входить два крохмальні заводи;

3) зберігання зерна – до складу Агрохолдингу входить сім елеваторів загальною потужністю близько 600 тис. тонн. Загальна потужність «банок» кожного з них складає 105 тис. тонн. Тут зберігається зерно кукурудзи, пшениці, ріпаку, соняшнику, сої;

4) виробництво насіння – завод з обробки та виведення насіння розташований у м. Хоростків (Тернопільська обл.). Тут обробляється 300 тонн високоякісного насіння на день, при цьому чистота насіння сягає 99,8%. Збереження насіння забезпечують сховища загальною місткістю 70 тис. тонн.

Таким чином, Агрохолдинг зменшує свою залежність від зовнішніх постачальників, контролює якість продукції, а також отримує можливість знижувати ціни;

5) тваринництво – на чотирьох фермах Агрохолдингу утримується 1200 корів та 1500 голів молодняка. Найбільша з ферм розташована в селі Подвірне (Чернівецька обл.), а три інші – в селах Боднарівка, Сирватинці, Скіпче (Хмельницька обл.).

Рис. 2.1. Організаційно-економічний механізм діяльності Агрохолдингу «Мрія» (розроблено автором)

Як свідчать результати вивчення діяльності Агрохолдингу «Мрія», компанія вдало використовує передові технології, сучасне обладнання та сільськогосподарську техніку.

Матеріально-технічну базу Агрохолдингу «Мрія» складають:

- власні 7 елеваторів, зерносховища, складські потужності для зберігання картоплі та насіннєвого матеріалу, потужністю близько 650 000 тонн;
- власні картоплесховища загальним обсягом близько 100 000 тонн. Вони обладнані сортувальними лініями і системою контролю вологості та температури;
- насіннєвий завод у Тернопільській області, м. Хоростків;
- власні чотири ферми «Мрії», де утримуються 1200 корів та 1500 голів молодняка, а також два крохмальні заводи;
- сільськогосподарська техніка;
- земельний банк Агрохолдингу «Мрія» в шести областях Західної України – 180000 га. На земельні ресурси є корпоративні права, зокрема таких таких юридичних осіб: ТОВ «Новагріс», ТОВ «Агропродукт 2», ПАП «Колос», ТОВ «Агроніка-1», ТОВ «Слобідка Смотрицька», ТОВ «Жищинці», ТОВ «Баскософт Агро 2», ПП «Агро=Віта», ТОВ «Іване-Золоте» та ТОВ «Промінь-Агро».

Агрохолдинг «Мрія» – велика агропромислова компанія України. Продукція експортується у більш як 20 країн. Залучення та інформування споживачів здійснюється через власний сайт з унікальною мережевою адресою – корпоративну електронну «візитку», що представляє компанію максимально широкій аудиторії, просуває бренд (<http://mriya.ua>), участь в тендерах, на сільськогосподарських виставках, публікація рекламних даних у різних виданнях [62].

Знаходження і постачання необхідних ресурсів, зокрема сільськогосподарської техніки, паливно-мастильних матеріалів, добрив, здійснюється як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Виробництво продукції (товарів, послуг, інших цінностей) здійснюється з використанням власного насінневого матеріалу, органічних добрив, сільськогосподарської техніки. Розвинена система логістики, дозволяє забезпечувати доставку продукції з поля до сховища в день збору врожаю.

На інформаційних ресурсах Агрохолдингу «Мрія» оприлюднено дані фінансової звітності станом на 31 грудня 2016 року, а також за попередні роки, які підтверджені аудиторським висновком (додатки А, Б, В). У табл. 2.1 наведено порівняння ключових фінансових показників компанії за 2015-2016 рр.

Таблиця 2.1

Аналіз показників діяльності Агрохолдингу «Мрія», тис. дол. США
(складено на основі [94; 95])

№ п/п	Показники	2015 р.	2016 р.	Відхилення	
				абсолютне	відносне, %
1	майно, виробничі потужності, обладнання	145 369	123812	-21557	-17,41
2	нематеріальні активи	293	404	111	27,48
3	довгострокові біологічні активи	480	542	62	11,44
4	власний капітал (дефіцит)	1288134	1473508	185374	12,58
5	зобов'язання	1493501	1679987	186486	11,10
6	доходи	65 816	66942	1126	1,68
7	собівартість реалізованої продукції	53465	63647	10182	16,0
8	валовий прибуток	27707	24545	-3162	-12,88
9	фінансові результати операційної діяльності	13626	5602	-8024	-143,23
10	фінансові витрати	257803	121517	-136286	-112,15
11	загальний сукупний збиток	161389	94254	-67135	-71,23

Як видно з табл. 2.1, за підсумками 2015-2016 року Агрохолдинг «Мрія» є збитковою компанією, хоча у 2016 році сума збитку знизилася і була на 67135 тис. дол. США, тобто на 71,23% меншою, ніж у 2015 році. Водночас за підсумками першого півріччя 2017 року загальний сукупний збиток компанії становить 137575 тис. дол. США. Таким чином, збитковість знов збільшилась на 43321 тис. дол. США, що можна пояснити значними зобов'язаннями перед кредиторами та відповідно великими витратами на обслуговування боргу.

У 2018 році Агрохолдинг «Мрія» розпочала процедуру реструктуризації незабезпеченої частини боргу (додаток Г). Як очікувалось, тривалість процедури – 2 місяці та включає, серед іншого, голосування кредиторів для узгодження реструктуризації на рівні Mriya Agro Holding PIC (Кіпр) і наступну пропозицію про обмін незабезпечених вимог на сертифікати на отримання стягнених сум, акції та облігації, випущені для реструктуризації, що було оголошено 23 квітня 2018 року. Всі необхідні документи стосовно голосування та пропозиції щодо обміну були публічно доступні у встановленому порядку. Кредиторам надавалось 3-тижневий термін для прийняття рішень. Паралельно «Мрія» продовжувала переговори зі сторонами, зацікавленими у придбанні компанії після завершення реструктуризації її боргу.

Отже, досліджуваний нами Агрохолдинг «Мрія» є крупним сільськогосподарським виробником, що провадить свою діяльність на території Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Івано-Франківської та Рівненської областях. Аналіз фінансових показників свідчить, що компанія наразі є збитковою та переживає значні фінансові труднощі, а тому зміцнення її фінансової безпеки є надзвичайно актуальним завданням.

2.2. Основні чинники формування фінансової безпеки сільськогосподарського підприємства

В умовах побудови ринкових відносин пріоритетним напрямом має бути підтримка економічної стабільності та економічного зростання як основи національної безпеки країни, що визначається рівнем безпеки окремих секторів економіки, серед яких – сільське господарство. Однією з важливих складових економічної безпеки є фінансова, без якої практично не можливо ефективно здійснювати підприємницьку діяльність в аграрній сфері.

Значущість фінансової безпеки підприємств в аграрній сфері економіки як складової безпеки країни і підтримка сталого її рівня пов'язана з необхідністю вирішення продовольчої та екологічної безпеки, тому є стратегічним напрямом економічної політики держави.

На думку О.Приказюка, «фінансова безпека сільськогосподарського підприємства – це такий фінансовий стан, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів та сталий розвиток усієї фінансової системи. При цьому внутрішні і зовнішні загрози проявляється у впливі на діяльність підприємства різних ризиків» [69, с. 83].

Визначальним фактором фінансової безпеки науковець вважає прибутковість сільськогосподарської діяльності, яка визначається за допомогою показників рентабельності. Так, за рахунок прибутку можна збільшити власний капітал підприємства, сформувати достатній резервний фонд, застрахувати основні ризики та започаткувати нові напрями сільськогосподарського виробництва для диверсифікації бізнесу.

Як зазначає Н. Давиденко, головною метою фінансової безпеки підприємств в АПК є стійке максимально ефективно забезпечення високого потенціалу розвитку і максимізація ринкової вартості та зростання капіталізації підприємства в майбутньому [23, с. 60].

Для досягнення цієї мети, на думку автора, необхідно виділити такі основні цілі (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Основні цілі фінансової безпеки аграрних підприємств
(складено на основі [23, с. 61])

Водночас ми критично оцінюємо висновки Н. Давиденко, оскільки фінансова безпека підприємства за своєю суттю є станом, що відповідає безпечним параметрам, а тому нелогічно говорити про «цілі стану».

Вважаємо, що у деталізованому вигляді фінансова безпека сільськогосподарських підприємств може бути представлена як:

– стан ефективного використання фінансових ресурсів, що виражається в позитивних значеннях показників рентабельності, якості менеджменту, фондоддачі та оборотності активів, фінансових інтересів;

- забезпечення оптимальної структури капіталу;
- підтримання курсової вартості цінних паперів;
- зростання норм дивідендних виплат;
- наявність перспектив господарського розвитку.

Таким чином, економічна сутність фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств виражається у формуванні системи фінансового захисту, яка дозволить забезпечити стійкість впливу природних та економічних ризиків, достатній рівень кредитоспроможності та інвестиційної привабливості, а також позитивну віддачу вкладеного капіталу.

Фінансова безпека підприємства – важливий базис ефективності господарської діяльності будь-якого підприємства, що визначається його фінансовим станом. Досягнення фінансової безпеки підприємства можливе шляхом:

- досягнення максимально високого рівня платоспроможності підприємства;
- максимізації величини прибутку;
- підвищення рівня рентабельності діяльності.

Функціональним завданням фінансової безпеки варто вважати забезпечення високої фінансової ефективності діяльності та фінансової незалежності підприємства. З цього завдання, своєю чергою, випливають такі:

- підтримання високого рівня кваліфікації персоналу та ефективне його використання;
- забезпечення ефективної організації безпеки як персоналу підприємства, так і капіталу, майна, інформації підприємства;
- правовий захист усіх сфер діяльності підприємства;
- досягнення високої конкурентоспроможності підприємства [12, с. 143].

Фінансова безпека передбачає реалізацію певного набору критеріїв ефективного та стабільного розвитку держави, галузі, і окремого підприємства зокрема. Аграрні підприємства мають свої особливості при забезпеченні стабільної фінансової безпеки (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Елементи забезпечення фінансової безпеки аграрного підприємства (складено на основі [12, с. 143])

Основною домінантою забезпечення фінансової безпеки підприємств є здатність протидіяти наявним і можливим ризикам, загрозам та дії несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього характеру. Фінансова безпека підприємства як складова його економічної безпеки піддається дії останньої. До зовнішніх загроз економічної безпеки підприємства можна віднести такі:

- макроекономічна та геополітична ситуація в державі;
- державні структури;
- конкуренти;
- партнери;
- ділове середовище непрямого впливу;
- засоби масової інформації;

– кримінальне середовище.

До внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства можна віднести такі:

- персонал;
- співвласники;
- менеджмент (керівник);
- власні зони вразливості [26, с. 41].

О.Гривківська зазначає, що найважливішим є поділ загроз на внутрішні та зовнішні, оскільки такий поділ дає можливість виявити джерело (місце) утворення загрози, суб'єкта, який її спричиняє, розвиток у просторі, природу її виникнення (об'єктивні, суб'єктивні), можливість впливу на неї, рівень керованості [22, с. 16].

Якщо внутрішні загрози прямо залежать від фінансової стратегії і тактики підприємства, кваліфікації робітників та галузевої стратегії, і, отже, можуть бути виявлені і виправлені, то зовнішні загрози, що відображають фінансово-економічну ситуацію в країні, в деякій своїй частині не можуть бути вчасно виявлені, і, як наслідок, локалізовані. За для забезпечення фінансової безпеки підприємства, на думку науковців (О.Гривківська, Є.Картузов, Л.Матвійчук та ін.), доцільно створювати систему моніторингу загрозам і запобігати впливу таких ризиків методами страхування, резервуванням засобів, диверсифікації та лімітування.

Під час аналізу зовнішнього середовища слід постійно оцінювати темпи інфляції, рівень зайнятості, міжнародний платіжний баланс, стабільність національної валюти. Одним із важливих специфічних для аграрного сектора економічних факторів є світові тенденції зростання цін та попиту на продукти харчування. Крім впливу на це явище інфляційних процесів, мають місце і наступні причини:

- глобальне потепління. За оцінками науковців, збільшення температури на один градус дорівнюватиме зниженню врожайності у світі на

5-7%. Експерти прогнозують упродовж наступних 10 років подвоєння цін на зерно [22, с. 16];

- збільшення споживання м'яса, що означає зростання обсягів кормів, при цьому худобі згодуюється все більше продуктів;
- виробництво біопалива, що вимагає використання значної частини фуражного зерна;
- стихійність виробництва та експорту сільськогосподарської продукції;
- відсутність балансу сільськогосподарської продукції, нерегульованість її надходження в масштабах країни призводять до перевиробництва або недовиробництва окремих її видів;
- відсутність держаної регуляторної цінової політики. Практика розвинених країн світу та вітчизняний досвід переконують, що ринкова економіка не може забезпечити таке саме регулювання цін на аграрному ринку, яке б стоювало умови для сталого розвитку сільського господарства. З метою усунення провалів ринку об'єктивно необхідним виявляється втручання держави в механізм ринкового ціноутворення;
- відсутність своєчасної точної інформації про величину запасів продовольства, на підставі якої регулюються обсяги та строки експортно-імпортних операцій;
- великі збитки сільгоспвиробників та псування продукції у зерносховищах;
- недосконалість законодавчого забезпечення фінансової безпеки агропромислових підприємств;
- недосконала податкова система. Оподаткування аграріїв, з одного боку, повинно забезпечувати сталу фінансову базу держави, з іншого - максимальну зацікавленість суб'єктів господарювання в результатах своєї діяльності. Має бути, на наш погляд, запроваджено паритетна основа, за якої сплата податків була б необтяжливою для товаровиробників галуззі, але

разом з тим давала можливість забезпечувати соціальні обов'язки та інші потреби держави.

Вищевикладене узагальнено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників фінансової безпеки аграрної галузі (узагальнено на основі [22, с. 17; 26, с. 41])

Зовнішні чинники	Внутрішні чинники
<ul style="list-style-type: none"> - Стійкість національної валюти; - Рівень інфляції в країні; - Баланс руху сільськогосподарської продукції; - Державне регулювання, в т.ч. доцільність та рівень державної фінансової підтримки; - Законодавча база; - Політика ціноутворення; - Рівень податкового навантаження; - Політичні взаємовідносини країн; - Інвестиційний клімат у країні; - Аграрна політика держави; - Розвиток сільськогосподарського дорадництва. 	<ul style="list-style-type: none"> - Асортимент сільськогосподарської продукції; - Рівень спеціалізації; - Рівень кваліфікації керівництва; - Рівень освіти усіх кадрів; - Правильний розподіл кадрів; - Методи прийняття управлінських рішень; - Технологічний рівень з урахуванням можливостей впровадження інновацій; - Фінансове забезпечення та його структура; - Рівень дохідності; - Циркуляція інформації в галузі з урахуванням її якості, достовірності, швидкості поширення та обміну нею; - Рівень інформаційної безпеки.

Таким чином, фінансова безпека аграрного підприємства являє собою таку цілісну систему, яка дозволяє визначити загрози об'єкту безпеки, причиною появи яких є вплив на фінансову безпеку галуззі чинників зовнішнього і внутрішнього характеру, що потребують постійного аналізу середовища життєдіяльності сільськогосподарського товаровиробництва.

До чинників зовнішнього характеру належать: соціально-економічні, політичні, правові, ринкові. До внутрішніх чинників доцільно відносити ті, які пов'язані з факторами виробництва у галузі: капітал (фінансове забезпечення та структура джерел фінансування, що визначають можливості розширеного відтворення, включаючи інвестиційно-інноваційні перспективи

галуззі); праця (освіта, навички, кваліфікація, підготовленість, мотивація працюючих); земля (природні властивості ґрунтів залежно від природно-кліматичної зони, земельна рента, що визначає умови господарювання в географічному аспекті); технології (техніко-технологічний рівень галузі).

Наявність таких специфічних зон вразливості на підприємстві вимагає від його менеджменту постійного контролю та моніторингу ситуації з метою недопущення або швидкого усунення всіх негативних впливів, а також пошуку і залучення резервів. Зрозуміло, що всі виявлені загрози перебувають у певному взаємозв'язку та впливають одна на одну, тож визначимо, які саме загрози мають прямий вплив на складові фінансово-економічної безпеки підприємства.

Вплив загроз та перелік складових фінансової безпеки підприємства багато в чому визначаються його галузевою приналежністю. Серед основних загроз, які формуються в зовнішньому оточенні вітчизняних сільськогосподарських підприємств, М. Я. Дем'яненко відмічає:

- низький платоспроможний попит населення;
- недосконалість нормативно-правової бази;
- зростаюча конкуренція з боку іноземних виробників;
- існуючий диспаритет цінових відносин між різними сферами аграрної галузі;
- низький рівень фінансової підтримки з боку держави;
- розвиток інфляційних процесів, що обмежує кредитні відносини.

Внутрішніми загрозами, які значно знижують рівень фінансової безпеки аграрних підприємств, є:

- обмежені фінансові можливості більшості суб'єктів господарювання;
- неорганічна структура капіталу;
- неповне використання виробничих потужностей;
- зношеність матеріально-технічної бази;
- низький рівень використання нематеріальних активів;
- відсутність стратегічного фінансового планування;

– нестача кваліфікованих кадрів у сфері фінансового менеджменту [25, с. 68].

Отже, в сучасних умовах фінансова безпека аграрного підприємства знаходиться під впливом різних загроз (внутрішніх і зовнішніх), які впливають негативно на фінансовий стан підприємства, що відображається в фінансовій звітності підприємства через фінансові показники діяльності. Визначальними факторами формування і забезпечення стабільності системи фінансово-економічної безпеки аграрного підприємства, окрім високого рівня капіталізації, диверсифікованості аграрного бізнесу, прибутковості підприємницької діяльності аграріїв, наявності сформованого резервного капіталу, розвитку агрострахування як важливої складової зниження ризику специфічної галузі, має бути наявність ефективної облікової політики щодо достовірної фінансової звітності.

Фінансовим інструментом стабілізації розвитку сільськогосподарських підприємств виступають сформовані в процесі фінансової діяльності різні страхові й інші цільові грошові фонди на випадок непередбачених коливань кон'юнктури не тільки фінансового, але і товарного ринків, зниження обсягів операційної діяльності, а відповідно й операційного прибутку. Чим вище частка страхових та інших цільових фондів у загальній сумі використаного підприємствами капіталу, тим відповідно вище рівень його фінансової безпеки і реалізація задач їх економічного розвитку [10, с. 96].

Цільова спрямованість системи фінансової безпеки аграрних підприємств виходить з можливості забезпечення, насамперед, найважливіших параметрів фінансової незалежності суб'єктів господарювання (зокрема, здатність зберігати і нарощувати свій фінансовий потенціал, забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, зберігати необхідний рівень фінансової стабільності). Ця сукупність параметрів формується на принципах системності, що дозволяє охарактеризувати фінансову безпеку сільськогосподарських підприємств як самостійну

систему, яка відрізняється від інших систем забезпеченням функціонування сільськогосподарських підприємств.

Отже, можемо констатувати, що від рівня фінансової безпеки буде залежати ефективність функціонування соціально-економічного механізму сільськогосподарського підприємства, забезпечення роботою його працівників, а також рівень та умови їх життя.

Підсумовуючи, варто зазначити, що запорукою забезпечення високого рівня фінансової безпеки аграрного підприємства є досягнення оптимального рівня виробництва, що задовольнятиме потреби населення і переробну промисловість, забезпечення розвитку сільських територій на основі зростання доходів сільського населення і створення нормальних умов життя, забезпечення, збереження і примноження природного потенціалу як основи аграрного виробництва. Процес забезпечення фінансової безпеки сільськогосподарського формування можна розглядати і як процес запобігання можливих збитків від негативних впливів на різні аспекти роботи служб сільськогосподарського підприємства із забезпечення прибутковості, збереження фінансових інтересів і перспективності бізнесу.

2.3. Специфіка інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія»

Наявність сприятливих природно-кліматичних умов та родючих земель в Україні доводять про потужний потенціал і можливості ефективного сільськогосподарського виробництва суб'єктами підприємництва аграрної сфери економіки за умови забезпечення стійкості й стабільності фінансової безпеки.

На фінансову безпеку аграрних підприємств за Н.Давиденко, впливають певні фактори, зокрема: диверсифікованість бізнесу; оптимальна структура капіталу; високий рівень капіталізації; врахування ризиків

сільськогосподарської діяльності, сезонності виробництва та мінімізації негативних наслідків [23, с. 60]. Зауважимо, що саме підприємства АПК особливо вразливі до зовнішніх загроз (суть яких висвітлено нами в підрозділі 2.2 даної роботи).

Як свідчать результати проведених нами досліджень діяльності Агрохолдингу «Мрія», у своєму компанія має окремий інформаційно-аналітичний підрозділ, що займаються збором, обробкою та інтерпретацією необхідної інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище. Створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення на підприємстві супроводжується як певним збільшенням його матеріальних активів (наприклад, апаратного забезпечення), так і, в першу чергу, нематеріальних активів.

Розглядаючи системи інформаційно-аналітичного забезпечення як нематеріальний актив підприємства, для її оцінки науковці (Т. Завора, Б. Кортич, О. Пустяк та ін.) пропонують використовувати класичні для теорії економіки підприємств підходи:

- витратний;
- порівняльний;
- оцінка на основі прибутковості;
- оцінка на основі рівня фінансово-економічної безпеки [29; 41].

Аналіз окремих аспектів діяльності інформаційно-аналітичного підрозділу Агрохолдингу «Мрія» дозволяє встановити, що одним із визначальних індикаторів фінансової безпеки є показники прибутковості, однак, як свідчать результати аналізу, відображені в табл. 2.1, компанія є збитковою, а відповідно сформувався критичний стан фінансової безпеки.

Труднощі створення дієвої системи інформаційно-аналітичного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія» зумовлені необхідністю одночасної розробки складних теоретичних і вирішенням практичних питань. О.Вдовенко пояснює це тим, що на відміну від адміністративно-командної економіки, за якої економічна безпека суб'єктів

аграрної сфери в цілому й фінансова зокрема забезпечувалися вертикально побудованими методами тотального централізованого управління, процеси забезпечення безпеки в ринкових умовах розпорошуються по багатьом суб'єктах і напрямках діяльності, які мають власні, часто протилежні інтереси, не притаманні попередній системі. За нових умов починає переважати горизонтально побудована розпорошена система безпеки [9, с. 127].

Все це, на нашу думку, вимагає переосмислення традиційних методів та засобів інформаційного забезпечення фінансової безпеки аграрного підприємства. Так, з метою оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства АПК доцільно використовувати не якийсь окремих метод, а комплекс методів: індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, підхід на осевої теорії економічних ризиків (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Методи кількісного оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки (складено на основі [52])

При аналізі отриманої інформації важливо враховувати загрози і негативні дії. Забезпечення фінансової безпеки аграрного підприємства може бути здійснене, на думку Б. Кортича, тільки шляхом створення комплексної системи, що передбачає запобігання загрозам їх нейтралізації (рис. 2.4).

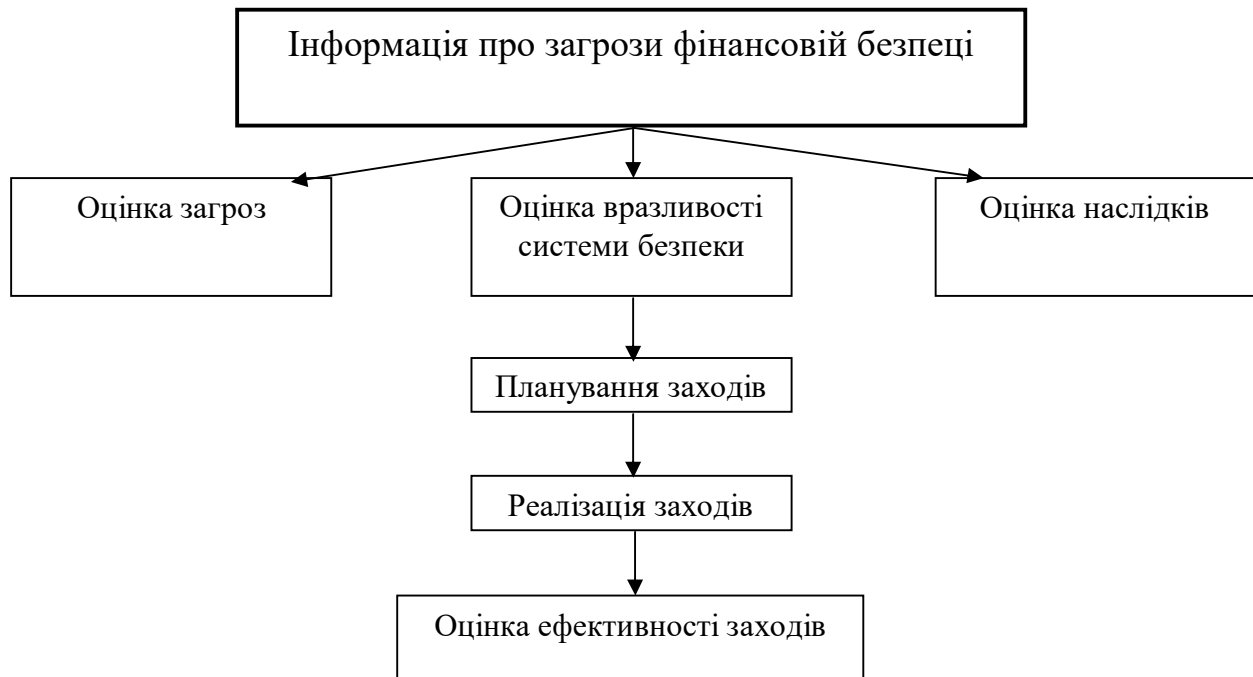

Рис. 2.4. Схема управління загрозами безпеці фінансової сфери підприємства [41]

Дослідження теоретико-методологічних аспектів формування фінансової безпеки дозволяють визначити основні системоутворюючі домінанти забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств (рис. 2.5).

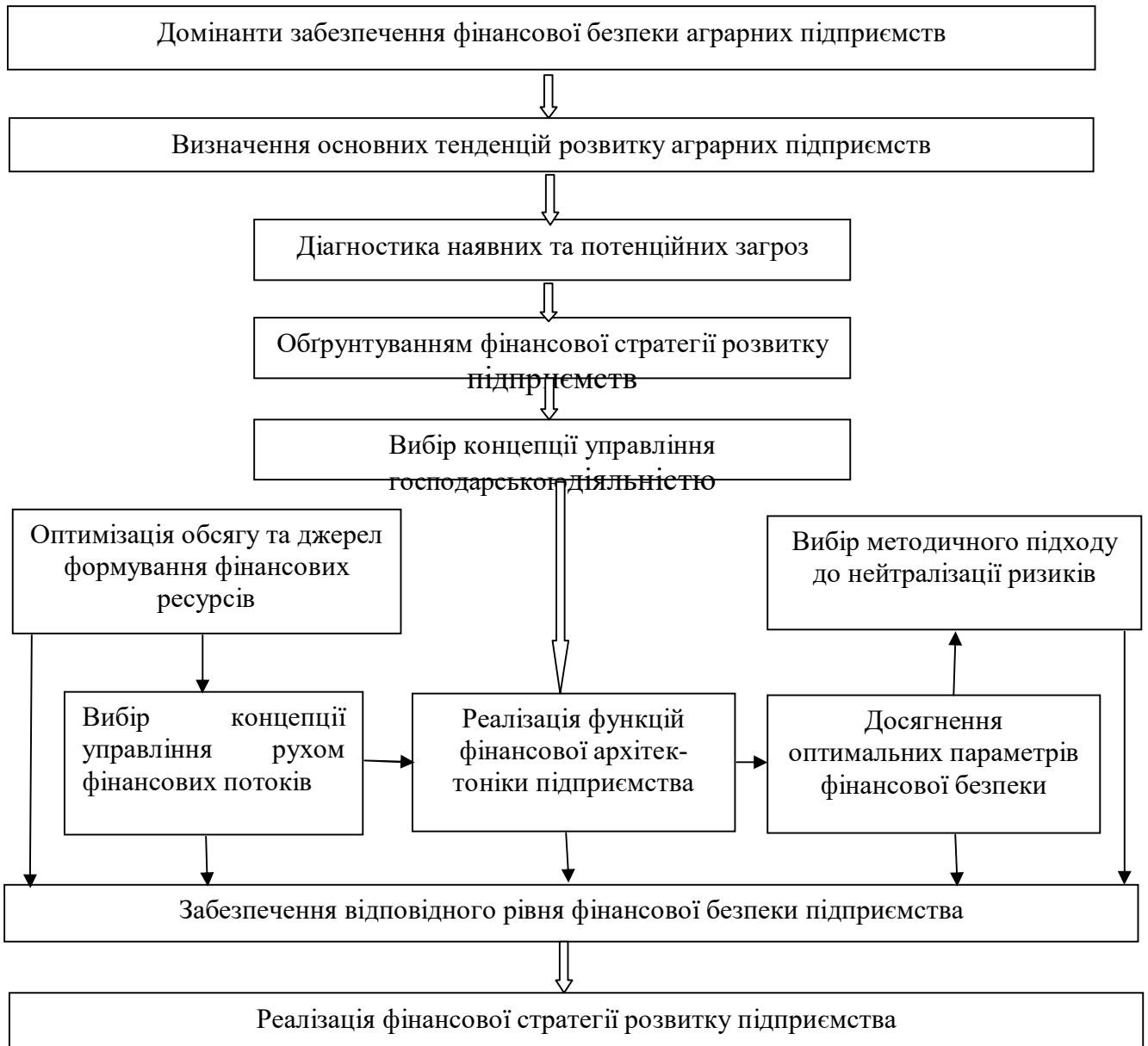

Рис. 2.5. Домінанти забезпечення фінансової безпеки агропромислового підприємства (складено на основі [26; 36; 51])

Переваги (вигоди), що отримані в результаті функціонування системи інформаційного забезпечення, і, як наслідок, краща поінформованість управлінців, найпомітніше проявляються на рівні фінансової безпеки підприємства. Відповідно нами змодельовано ефекти та переваги від впровадження системи інформаційного забезпечення в Агрохолдингу «Мрія» (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Ефекти та переваги від впровадження системи інформаційно-аналітичного забезпечення (розроблено на основі [15; 19; 32; 35])

Таким чином, правильно побудована система інформаційно-аналітичного забезпечення дозволяє досягнути високого рівня фінансової безпеки аграрного підприємства, використовуючи новітні інструментарії та враховуючи низку факторів, що впливають із вище перелічених ефектів, і специфіки підприємства.

Розглядаючи роль інформаційного забезпечення в системі заходів досягнення фінансової безпеки досліджуваного нами Агрохолдингу «Мрія», слід виокремити два ключових аспекти:

- 1) значення інформаційного забезпечення для діагностування стану фінансової безпеки підприємства;
- 2) значення інформаційного забезпечення для досягнення фінансової безпеки підприємства.

Відповідно нами розроблено модель впливу інформаційного забезпечення Агрохолдингу «Мрія» на його фінансову безпеку (рис. 2.7).

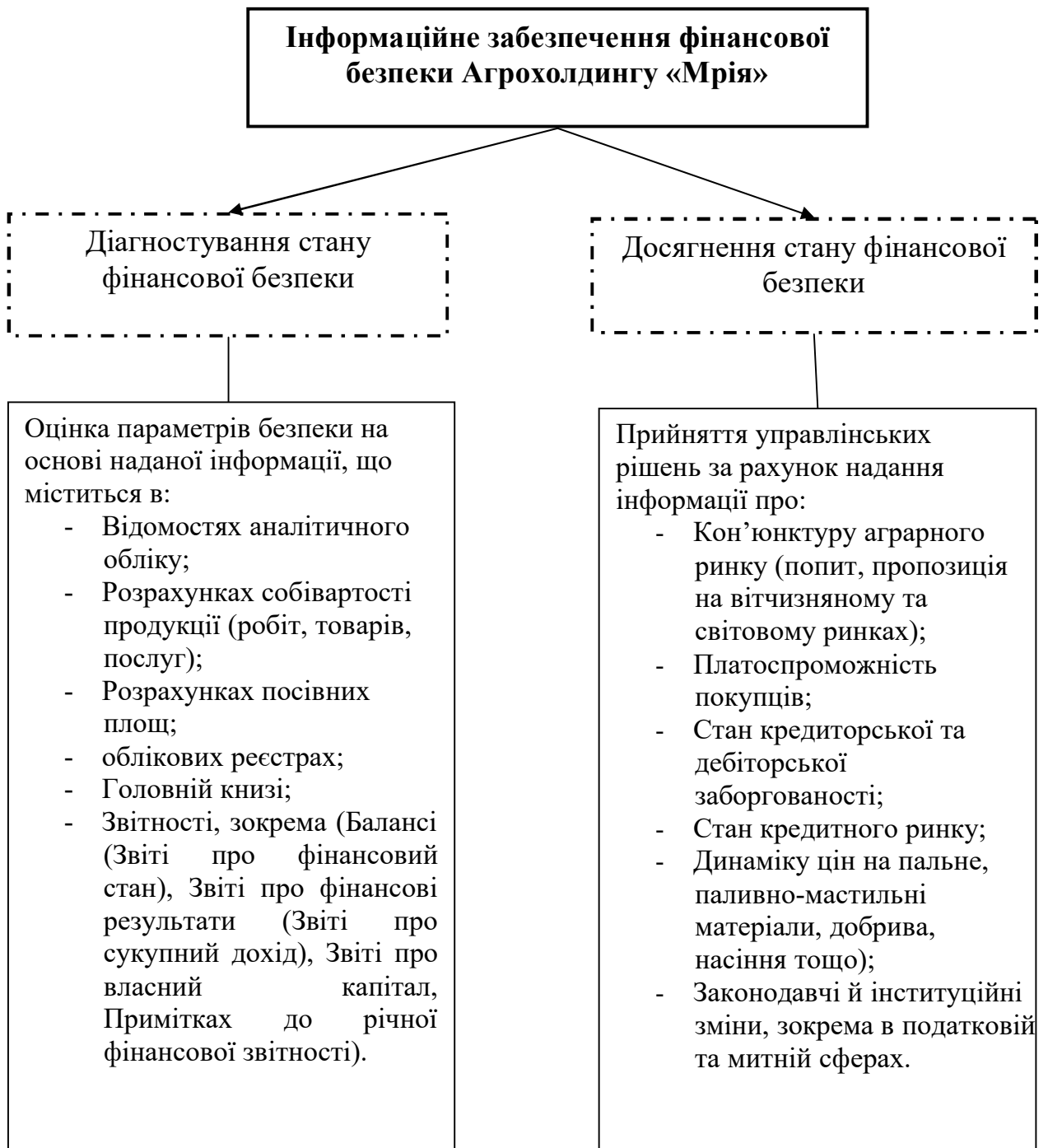

Рис. 2.7. Модель впливу інформаційного забезпечення Агрохолдингу «Мрія» на його фінансову безпеку (розроблено автором)

Отже, як продемонстровано на рис. 2.7, інформаційне забезпечення відіграє подвійну роль у сфері фінансової безпеки підприємства, а саме як основа діагностики та як засіб досягнення. Тому, відповідно, для максимального виконання завдань, покладених на нього, слід виконувати заходи із забезпечення його високої якості.

Висновки до розділу 2

Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній галузі визначається таким станом за якого підприємства стабільно та ефективно функціонують в умовах галузевої невизначеності, включають конкурентне середовище і виконання суспільно-економічних функцій продовольчої та екологічної безпеки.

До чинників зовнішнього характеру належать: соціально-економічні, політичні, правові, ринкові. До внутрішніх чинників доцільно відносити ті, які пов'язані з факторами виробництва у галузі: капітал (фінансове забезпечення та структура джерел фінансування, що визначають можливості розширеного відтворення, включаючи інвестиційно-інноваційні перспективи галузі), праця (освіта, навичку, кваліфікація, підготовленість, мотивація працюючих), земля (природні властивості ґрунтів залежно від природно-кліматичних зони, земельна рента, що визначається умови господарювання в географічному аспекті), технології (техніко-технологічний рівень галузі).

З метою оцінювання рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий методи, а також підхід на основі теорії економічних ризиків.

Інформаційне забезпечення відіграє подвійну роль у сфері фінансової безпеки підприємства, а саме як інструмент діагностики та як засіб досягнення. Тому, відповідно, для максимального виконання завдань,

покладених на нього, слід виконувати заходи із забезпечення його високої якості. Переваги (вигоди), що отримані в результаті функціонування системи інформаційного забезпечення, і, як наслідок, краща поінформованість управлінців, найпомітніше проявляються, в першу чергу, на рівні фінансової безпеки підприємства.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Удосконалення організаційного механізму інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія»

Організаційний механізм інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства є основою виконання його завдань, а тому потребує постійного удосконалення у результаті дії внутрішніх і зовнішніх чинників. Виконання роботи організаційного механізму інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства повинен підтримувати його відповідний структурний підрозділ.

Для підвищення ефективності інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства, безумовно, необхідно, щоб у його структурі існував інформаційно-аналітичний підрозділ, функціями якого є захист будь-якої інформації організації, висвітлення ситуації всередині і поза межами підприємства, вчасно одержувати випереджальну інформацію про життєво важливі для підприємства процеси та знаходити засоби її оптимального використання.

Розглядаючи зміст процесу забезпечення інформацією потреб досягнення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія», необхідно виділити такі основні функції інформаційно-аналітичного підрозділу підприємства, належне виконання яких потрібне для належного рівня забезпечення фінансової безпеки підприємств (рис 3.1.).

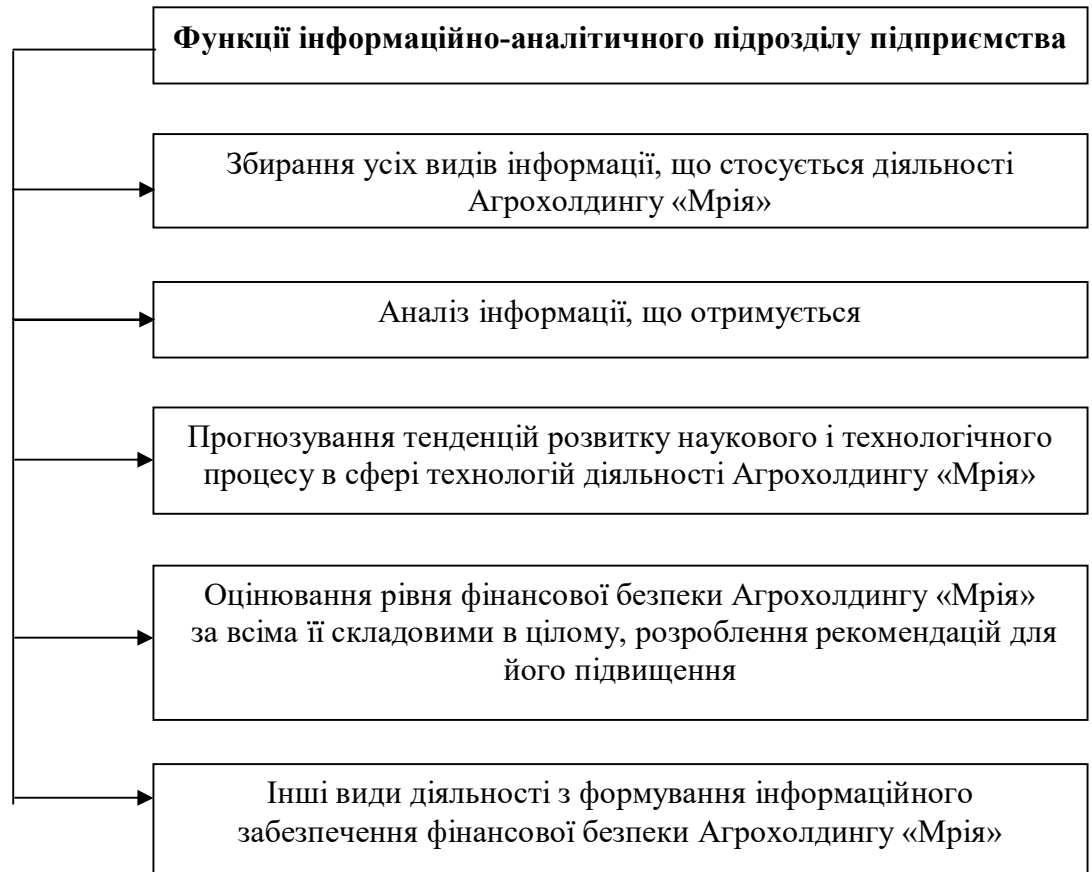

Рис. 3.1. Функції інформаційно-аналітичного підрозділу підприємства
(складено на основі [4, с. 311])

На нашу думку, у системі інформаційного забезпечення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія» особливе значення надавати прогнозуванню ключових показників діяльності підприємства, а також параметрів зовнішнього середовища з метою запобігання можливим ризикам, загрозам і небезпекам, а тому прогностична функція інформаційно-аналітичного підрозділу має надзвичайно важливе значення передбачення подій (процесів) у фінансовій діяльності на майбутнє, а також – можливостей підтримання фінансової безпеки на належному рівні. У детальнішому контексті основними завданнями, що розв’язуватимуть завдяки прогнозуванню, мають бути такі:

- визначення фінансової складової місії та завдань підприємства, а також пов’язаних з цим фінансових інтересів на певний період;

- оцінка (відповідно до визначених фінансових інтересів) цілей забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- оцінка можливих шляхів розвитку фінансової діяльності підприємства у контексті забезпечення фінансової безпеки підприємства;
- передбачення можливих шляхів розвитку внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці підприємства та їхніх негативних наслідків;
- оцінка можливого рівня впливу позитивних і негативних чинників – процесів на майбутній розвиток фінансової діяльності підприємства у контексті забезпечення його фінансової безпеки;
- розробка прогнозованих варіантів розвитку подій для забезпечення фінансової безпеки підприємства з впровадженням на підприємстві відповідних заходів [19, с. 48].

Наявність прогнозування у складі системи інформаційного забезпечення дозволить більш системно забезпечувати необхідний рівень фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія» в поточному та перспективному періодах.

Зазначимо, що на сьогодні система фінансової безпеки на досліджуваному підприємстві відзначається наявністю значної кількості структурних елементів – окремих бізнес-одиниць, що входять до складу Агрохолдингу «Мрія», які розглянуті нами в підрозділі 2.1 даної роботи, а тому для формування якісного інформаційного забезпечення слід повною мірою використовувати можливості сучасних інформаційних систем.

Як відомо, управлінська інформація має певні особливості:

- великі об'єми інформації повинні оброблятися в жорстко обмежені терміни;
- початкова інформація піддається неодноразовій обробці з різних точок зору і з врахуванням вимог користувачів;
- вихідні дані і результати розрахунків зберігаються тривалий час.

Виконати ці вимоги до управлінської інформації здатна лише комп'ютерна техніка з її високим темпом виконання операцій і великою місткістю пам'яті.

Необхідність широкого впровадження інформаційних технологій визначається такими чинниками:

- підвищення «інтелектуальності» управління (оперативна наявність великих об'ємів об'єктивної інформації дозволяє ухвалити перспективне попереджувальне рішення);
- оптимізація планування (своєчасний доступ усіх зацікавлених користувачів до важливої інформації, яка знаходиться в одній централізованій базі даних);
- удосконалення процесів ухвалення рішень. Рішення стають більш обґрунтованими, якщо вони підкріплені достовірною й оперативною інформацією. Крім того економиться час, який раніше витрачався на аналіз другорядних деталей;
- розширення інформаційної компетентності – чим більша кількість фахівців має доступ до необхідних даних, тим ефективніше стає підсистема, яка управляє, в цілому;
- рекламний характер даних про діяльність підприємства [52; 80; 88].

Загальними проблемами впровадження інформаційних технологій є те, що, як правило, автоматизуються окремі завдання управління, у результаті чого немає можливості одержати якісну інформацію про фінансово-економічні показники в повному об'ємі, а необхідні відомості поступають у відокремлені інформаційні системи.

Саме тому першим і основоположним принципом побудови інформаційних систем у фінансово-кредитній сфері є системний підхід, відповідно до якого увага повинна бути зосереджена на всій сфері в цілому, а не на частинах, взятих окремо, оскільки специфічні властивості об'єкта можуть бути оцінені тільки з позиції всієї системи.

З метою оптимізації процесу моніторингу фінансової безпеки досліджуваного підприємств доцільно використовувати науково розроблені та апробовані комп'ютерні програми, за допомогою яких можна оперативно оцінити рівень кожної складової фінансової безпеки, визначити вплив

складових на загальний її рівень та динаміку коефіцієнта фінансової безпеки. Проведені розрахунки дадуть можливість ідентифікувати основні проблеми функціонування підприємств та загрози їх економічній безпеці, виявити резерви її підвищення. Відповідне програмне забезпечення дозволяє отримати швидкий доступ до оперативної інформації без залучення додаткової робочої сили, оскільки оцінки безпеки за допомогою комп'ютерної програми може здійснювати лише один фахівець.

Алгоритм формування програмного забезпечення зображено на рис.

3.2.

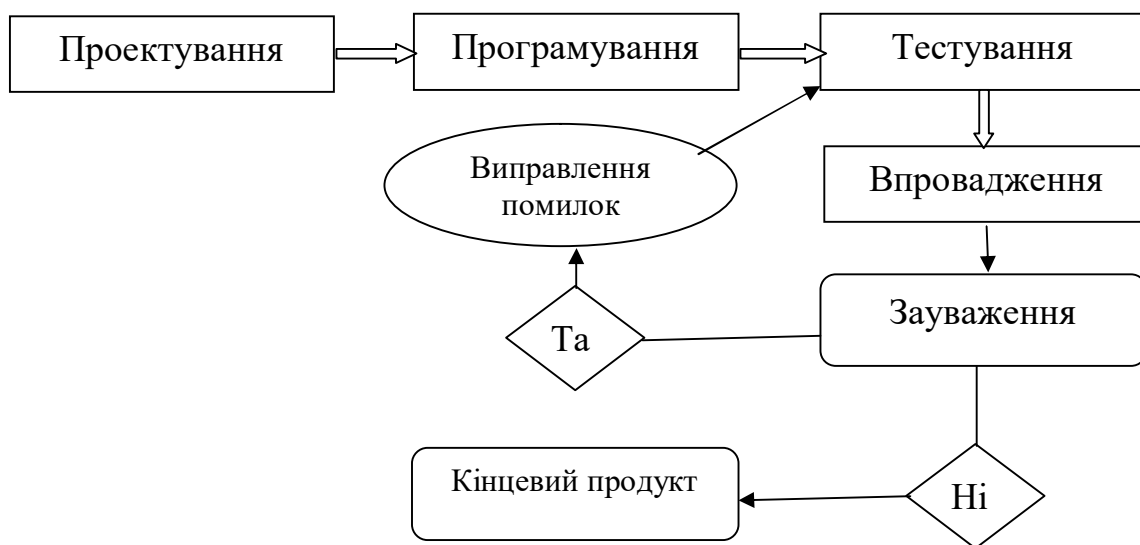

Рис. 3.2. Алгоритм формування програмного забезпечення для оцінки фінансової безпеки підприємства (складено на основі [91, с. 98])

Програмне забезпечення значно полегшує процес оцінювання фінансової безпеки, дозволяючи при цьому заощадити час та зусилля персоналу підприємства. Крім того, за результатами оцінки рівня безпеки у середовищі програми формуються зручні для сприйняття й аналізу звіти, які дають можливість оцінити рівень фінансової безпеки, ступінь і характер впливу її окремих складових та їх факторів у конкретний момент часу. Також дані звітів, їх графічне відображення створюють умови для відслідковування та оцінки фінансової безпеки, її чинників у динаміці. Все це у сукупності

створює підґрунтя для формування виважених адекватних управлінських рішень щодо зміцнення фінансової безпеки підприємства.

Багатовекторний механізм удосконалення інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства на основі використання інноваційних технологій представлено на рис. 3.3.

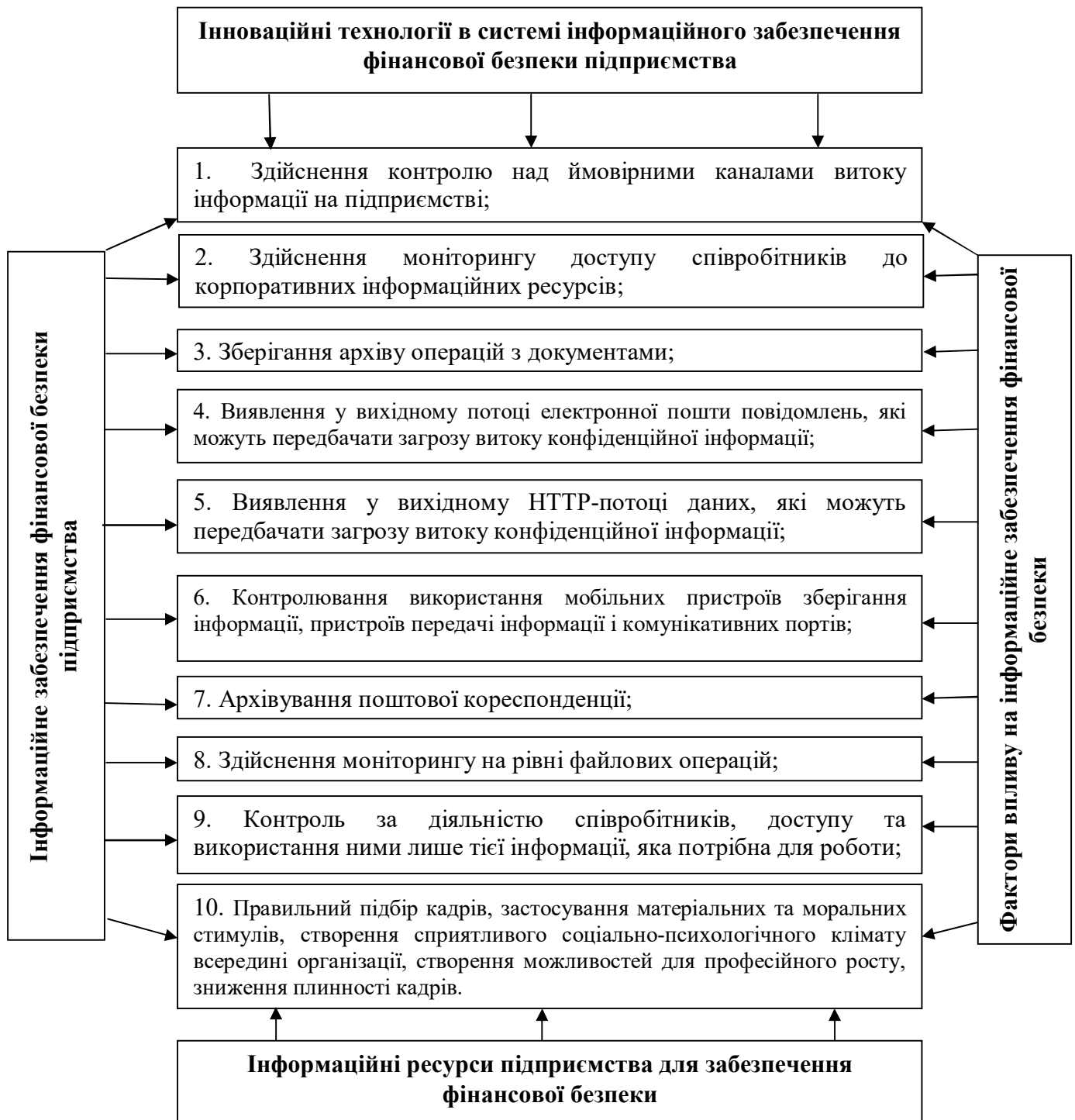

Рис. 3.3. Багатовекторний механізм удосконалення інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства (розроблено автором)

Своєчасне та комплексне виконання завдань, відображених на рис. 3.3, може призвести до бажаного результату.

Зауважимо, що при удосконаленні інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства особливу увагу слід приділити питанням надійного захисту комерційної таємниці. В ст. 36 Господарського кодексу України визначено, що «Відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею» [21].

Важливість збереження комерційної інформації досліджена американськими фахівцями, за їхніми підрахунками втрата 20% інформації, що становить комерційну таємницю, веде до розорення фірми (організації) протягом місяця в 60 випадках зі 100 [65, с. 9].

Усі види інформації, які можуть вважатися комерційною таємницею, умовно можна розділити на дві групи: технічна інформація і комерційна інформація. До першої групи належать незапатентовані науково-технічні розробки, бази даних та інші комп'ютерні програми, створені підприємством, усі види «ноу-хау», технічні проекти, промислові зразки, незапатентовані товарні знаки тощо.

До другої групи віднесено умови контрактів, дані про постачальників і покупців, інформацію про переговори, маркетингові дослідження, дані про розрахунок відпускних цін, розміри знижок тощо.

Зазвичай, до комерційної таємниці суб'єкти господарювання відносять:

- рівень прибутку і цінова політика;
- фінансові та адміністративні плани розвитку компанії;
- відомості про укладені або заплановані контракти (договори);
- дані про контрагентів (постачальників і клієнтів).
- власні винаходи та раціоналізаторські пропозиції, які ще не захищені авторським або патентним правом;

- власні аналітичні огляди ринку, маркетингові дослідження.

Господарським кодексом України (ст. 162) [21] визначено, що суб'єкт господарювання, який є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується в часі.

Гарантії права на комерційну таємницю можна розділити на загальні та спеціальні. До загальних гарантій належать гарантії суб'єктивних прав на комерційну таємницю, які надаються кожному громадянину; спеціальні гарантії реалізації – це система передбачених законодавством засобів, спрямованих на вільне придбання і здійснення прав на комерційну таємницю, усунення перешкод у їх реалізації та ефективний захист від порушень цих прав.

Отже, можна з упевненістю сказати, що склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються самостійно її власником або керівником підприємства з дотриманням норм чинного законодавства, саме захист комерційної таємниці є найбільш важливим питанням у процесі використання такої інформації.

Для аграрних підприємств надзвичайно актуальним завданням є гарантування комерційної таємниці, адже витік таємної інформації може перетворити агроструктуру в об'єкт для рейдерського захоплення. Так, останніми роками аграрне рейдерство перетворилося на високоприбутковий бізнес, з яким надзвичайно важко боротися легальними методами. Рейдерські атаки в аграрній сфері є добре підготовленими та чітко спланованими, а для цього рейдери збирають достатню кількість інформації про підприємство, в тому числі і ту, що становить комерційну таємницю.

Доречно зазначити, що Агрохолдинг «Мрія» також піддався спробі рейдерського захоплення. 1 липня 2016 року компанія заявила про намагання захопити свого автотранспортного підприємства в Тернопільській області. При цьому Агрохолдинг «Мрія» заявляв про неможливість відчуження сільгосптехніки, захопленої экс-співробітниками компанії при минулому менеджменті на території Хоростківського автотранспортного підприємства холдингу. Директор «Мрії» з юридичних питань С. Ігнатовський відзначав, що ще в жовтні 2014 за вимогою кредиторів, які фінансували покупку цієї техніки, на неї було накладено арешт. Вся ця техніка знаходилась в заставі як забезпечення по кредитах. Незрозуміло, яким чином техніка, яка перебувала під арештом з жовтня 2014-го року, була продана влітку 2015-го року на адресу компанії Профіт контроль. Арешт передбачає заборону на будь-яке відчуження майна, в тому числі продаж, тому продаж цієї техніки незаконний і заперечувався юристами Агрохолдингу в суді. При цьому співробітники «Мрії» тривалий час не мали доступу на об'єкт, і ми не знали, що там відбувається. Для спостереження за АТП і попередження провокацій з боку рейдерів була встановлена веб-камера, онлайн-трансляція з якої знаходилась у відкритому доступі на сайті <http://stop-raider.te.ua/> [11].

Отже, можна зробити висновок про надзвичайну важливість забезпечення комерційної таємниці у системі інформаційного забезпечення підприємства з метою попередження ризиків, загроз для його фінансової безпеки.

Для розроблення ефективних заходів захисту комерційної таємниці на Агрохолдингу «Мрія» варто відзначити, що вітчизняне трудове законодавство не містить способів охорони комерційної таємниці у відносинах між працівником та роботодавцем. Наявність лише одного договору про нерозголошення комерційної інформації не гарантує ефективного захисту прав суб'єктів господарювання. З метою оптимального забезпечення охорони комерційної таємниці доцільно визначати режим комерційної таємниці не в одному локальному акті, а одразу в кількох. Також важливо застосовувати у

сукупності правові та технічні засоби захисту комерційної таємниці. Щодо правових засобів захисту – це:

- впровадження на підприємстві положення про режим доступу до інформації, що становить комерційну таємницю;
- затвердження переліку відомостей, які становлять комерційну інформацію;
- призначення осіб, відповідальних за режим збереження комерційної інформації;
- укладення з працівником договорів про нерозголошення інформації під час дії трудових відносин із роботодавцем так і після їх припинення [38].

Відповідно до законодавства України немає жодного нормативно-правового акту, який зобов'язував би працівника підписувати договір про нерозголошення комерційної таємниці, але якщо такий пункт прописаний у правилах внутрішнього трудового розпорядку, в установчих документах підприємства, посадових інструкціях, то працівник мусить дотримуватись розпоряджень роботодавця стосовно захисту комерційної таємниці.

Також Агрохолдингу «Мрія» слід забезпечити функціонування системи ефективної протидії промислому шпигунству, тобто таємному (незаконному) збиранні будь-якої інформації, що становить комерційну, службову, промислову таємницю з метою випередження, захоплення ринку, що ведеться конкурентами із залученням і, навіть, без залучення працівників підприємства.

Захиститися від промислового шпигунства досить складно, особливо в нашій країні, оскільки українські компанії часто не готові витратити значні кошти на технічні системи захисту інформації. Однак без попередження випадків промислового шпигунства не обійтися, мабуть, жодному підприємству, що володіє будь-якою інформацією, яка може являти собою комерційну таємницю.

Серед способів профілактики промислового шпигунства можна виділити наступні:

1) ефективна кадрова політика, що є не найважливішим способом запобігання витоку інформації. Така політика включає перевірку працівників, проведення співбесід, складання внутрішніх нормативних документів щодо режиму конфіденційності;

2) укладання з працівниками угод про нерозголошення комерційної таємниці. Це також досить важливий фактор профілактики витоку інформації. Однак, як ми вже зазначали, у таких угодах дуже бажано вказувати конкретний перелік інформації, що є конфіденційною і не підлягає розголошенню. Ідентифікуючи найбільш цінні дані, можна визначити, кому і з якою метою вони можуть знадобитися, що дасть розуміння шляхів можливих атак (хакінг, підкуп відповідальних працівників). Крім того, доцільно закріплювати в таких угодах цивільно-правову відповідальність працівника за розголошення такої інформації (в разі доведення його провини) за понесені компанією збитки. У трудових договорах також доцільно вказати, що розголошення комерційної таємниці є порушенням трудової дисципліни, закріпивши таким чином дисциплінарну відповідальність (догана, звільнення);

3) прорахунок заздалегідь усіх можливих ризиків витоку інформації. Завчасний прорахунок всіх можливих ризиків витоку інформації дозволить передбачити можливі прогалини в діяльності суб'єктів господарювання. З цією метою зазвичай складається список інформації, яка може становити комерційну таємницю. Ідентифікуючи найбільш цінні дані, можна визначити, кому і з якою метою вони можуть знадобитися, що дасть розуміння шляхів можливих атак (хакінг, підкуп відповідальних працівників);

4) технічні засоби захисту інформації, що є дуже важливим фактором у профілактиці промислового шпигунства. Необхідно не тільки захищатися від можливих атак, а й належним чином зберігати цінну інформацію: обмежувати доступ до неї не тільки третім особам, а й співробітникам; зберігати особливо цінну інформацію в закодованому вигляді; не передавати цінну інформацію жодними засобами зв'язку ;

5) системи стеження і контролю. На сьогоднішній день профілактика промислового шпигунства дуже ускладнюється, зважаючи на постійний розвиток інформаційних технологій і доступності Інтернету. Хакерські атаки на різні інформаційні системи набули сьогодні воістину колосальних обсягів. Протистояти і захищатися від нових технологій (пристроїв), спрямованих на зняття інформації, багатьом компаніям просто не по кишені. Не винятком є і Агрохолдинг «Мрія» з огляду на поточний критичний фінансовий стан.

При підозрі на найменші загрози витоку інформації слід реагувати бажано дуже оперативно. Звичайно ж, в першу чергу при підозрі витоку інформації будь-яким шляхом необхідно встановити джерело такого витоку, якщо це технічно можливо. У будь-якому випадку, важливо розуміти, яким чином стався такий витік: через співробітників чи через засоби зв'язку.

У разі розуміння або підозри, що витік (крадіжка) інформації стався з вини співробітника, необхідно вжити заходів щодо тимчасового відсторонення такого(-их) співробітника(-ів) і щодо проведення внутрішнього розслідування.

Для виявлення того (тих) співробітника(-ів), хто може бути винен у витоку, необхідно визначити коло осіб, яким була доступна така інформація і кому вона була передана.

Якщо витік (крадіжка) інформації може загрожувати інтересам третіх осіб, необхідно в терміновому порядку сповістити таких осіб, бажано в письмовому вигляді. Це дозволить тим, чиї інтереси можуть постраждати в результаті такого витоку, також вчасно розробити механізм захисту і вчасно вжити необхідних заходів.

Можливим способом реагування на промислове шпигунство є також звернення із заявою до правоохоронних органів.

Як відзначає М. Коваль, судова практика щодо переслідування винних у зборі та розголошення інформації, що становить комерційну таємницю, досить слабка в Україні, з огляду на той факт, що часто визначити розмір збитку від витоку інформації досить непросто [37].

Необхідно відзначити, що кримінальна відповідальність за незаконне збирання та умисне розголошення без згоди власника інформації, що становить комерційну таємницю, настає тільки в тому випадку, якщо такий збір та розголошення завдало істотну шкоду суб'єкту господарської діяльності (ст. ст. 231, 232 Кримінального кодексу України) [44].

Однак кримінальна відповідальність без обов'язкової умови заподіяння шкоди передбачена за несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерів, автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку і за несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в комп'ютерах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації.

Також у випадку встановлення факту незаконного збирання інформації, що становить комерційну таємницю, можна звернутися до Антимонопольного комітету України. У цьому випадку в Комітет необхідно буде надати докази того, що збір такої інформації здійснювався незаконними методами. Однак в результаті розгляду справи щодо порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції Комітет може тільки накладати штраф, а для відшкодування завданих збитків необхідно звертатися до суду.

Сума штрафу, який може бути накладений при встановленні Антимонопольним комітетом факту недобросовісної конкуренції у разі збору незаконними методами інформації, що становить комерційну таємницю, може бути в розмірі до 5% доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. Якщо ж відомостей про дохід немає – то в розмірі до 170 тис. грн. Сума штрафу зараховується до державного бюджету.

Необхідно відзначити, що судова практика щодо переслідування винних у збиранні та розголошенні інформації, що становить комерційну таємницю, досить слабка в Україні, з огляду на той факт, що часто визначити розмір збитку від витоку інформації досить непросто. Крім того, якщо

промислове шпигунство було здійснене співробітником, довести його вину буває практично неможливо.

Практика показує, що судове переслідування за промислове шпигунство в світі також рідко закінчується на користь позивача. Крім того, багато компаній вважають за краще не розголошувати факт промислового шпигунства їх діяльності [37].

Отже, захиститися від промислового шпигунства повністю неможливо. Промислове шпигунство було, є і залишається серйозною загрозою для фінансової безпеки компанії, незважаючи на появу все нових і нових технічних засобів протидії йому та його виявлення. Єдине, на що слід звернути увагу Агрохолдингу «Мрія», це те, що профілактика, тобто належний захист інформації, що становить комерційну таємницю, є дуже важливою в сьогоденних умовах ведення аграрного бізнесу.

3.2. Шляхи гарантування інформаційної безпеки підприємства

У будь-якому бізнесі зростає важливість питань кібербезпеки, адже кількість кібератак зростає з кожним роком, змінюються їхні цілі. До промислового шпигунства, блокування систем з метою шантажу і викупу, нанесення репутаційного збитку і зупинці онлайн-сервісів додалися використання потужностей підприємства проти третіх осіб і компаній, модифікація даних про результати виборів і організація техногенних катастроф. При цьому досить зараженого листа електронної пошти, щоб зловмисники подолали периметр захисту та отримали контроль над інфраструктурою підприємства, що може закінчитися техногенними катастрофами.

Одним із найважливіших завдань керівництва підприємства в цьому аспекті є здійснення ряду заходів щодо попередження комп'ютерних

злочинів (що стрімко зростають щорічно). Їх розмежують на технічні, організаційні та правові (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Заходи попередження комп'ютерних злочинів [80]

Технічні	Організаційні	Правові
1. захист від несанкціонованого доступу до системи; 2. резервування особливих комп'ютерних підсистем; 3. організація обчислювальних мереж з можливістю перерозподілу ресурсів у разі порушення працездатності окремих ланок; 4. встановлення устаткування для виявлення і гасіння пожежі; 5. вживання конструктивних заходів захисту від крадіжок, саботажу, диверсій, вибухів; 6. встановлення сигналізації.	1. охорона обчислюваних центрів; 2. ретельний добір персоналу; 3. наявність плану відновлення працездатності обчислювального центру після виходу його з ладу; 4. універсальність засобів захисту від усіх користувачів (в тому числі вищих посадових осіб); 5. виключення випадків проведення особливо важливих робіт лише однією людиною; 6. організація обслуговування обчислювального центру сторонньою організацією або особами, що не зацікавлені у приховуванні фактів порушень засобів центру.	1. захист авторських прав програмістів; 2. контроль за розробниками комп'ютерних систем; 3. удосконалення адміністративного, цивільного законодавства в галузі комп'ютерного права.

Попередження комп'ютерних злочинів є ключовим аспектом забезпечення кібербезпеки підприємства, яка стає особливо важливою, адже стирається грань між персональною, корпоративною і державною економічною системами. Це викликано появою BYOD (Bring Your Own Device), інтернету речей (IoT) і соціальних мереж, в яких бізнес-дані у вигляді корпоративних сторінок і реклами суміщені з особистими профілями

цільової аудиторії і навпаки. Тому кібербезпека починається з особистої інформаційної «гігієни» в соціальних мережах.

Кібербезпеку слід розглядати комплексно в трьох площинах: люди, процеси та системи. Тільки цілісний підхід значно знизить шанси зловмисників. Основну увагу необхідно приділяти людському фактору, оскільки саме цей сегмент найбільш вразливий. Працювати потрібно з усіма: від директора до вантажника. Варто контролювати пересилання корпоративної інформації підлеглими на особисті поштові скриньки з метою домашнього доопрацювання.

Не меншу увагу необхідно приділяти системам захисту від вторгнень через впровадження системи інтелектуальної аналітики, періодичного проведення зовнішнього тестування на проникнення, аудиту ІТ та інформаційної безпеки [67].

Як зазначалось нами у підрозділі 1.2 даного дослідження, інформаційна безпека є невід'ємним елементом забезпечення фінансової безпеки підприємства. Захищеність інформації і всієї компанії від навмисних або випадкових дій, що призводять до нанесення шкоди її власникам або користувачам в умовах використання сучасних інформаційних технологій – ключова передумова безпеки бізнесу.

Забезпечення інформаційної безпеки має бути спрямоване, перш за все, на запобігання ризикам, а не на ліквідацію їхнім наслідків. Саме прийняття запобіжних заходів щодо забезпечення конфіденційності, цілісності, а також доступності інформації і є найбільш правильним підходом у створенні системи інформаційної безпеки.

Будь-який витік інформації може призвести до серйозних проблем для компанії – від значних фінансових збитків до повної ліквідації. Звичайно, проблема витоків з'явилася не сьогодні, промислове шпигунство і переманювання кваліфікованих фахівців існували ще й до епохи комп'ютеризації. Але саме з появою персонального комп'ютера та інтернету виникли нові прийоми незаконного отримання інформації. Якщо раніше для

цього необхідно було вкрасти і винести з фірми цілі стоси паперових документів, то зараз величезні обсяги важливих відомостей можна помістити на флеш-носії, що можна помістити у кишені, відправити по мережі, вдавшись до використання сімейства руткітів, троянів, бекдор, кейлоггерів і ботнетів, або просто знищити за допомогою вірусів, влаштувавши диверсію. Найчастіше «витікають» з компаній документи фінансового характеру, технологічні і конструкторські розробки, логіни і паролі для входу в мережу інших організацій. Але серйозної шкоди може завдати і витік персональних даних співробітників.

Трапляється і так, що витік шкодить компанії через кілька місяців або років після того, як вона сталася, потрапивши в руки конкурентів або журналістів. Саме тому захист має бути комплексним. Не варто ділити інформацію на дуже важливу і менш важливу. Все, що стосується діяльності компанії і не призначене для опублікування, має залишатися всередині компанії і бути захищеним від загроз.

Як свідчать дослідження, актуальною загрозою інформаційній безпеці є витік платіжної інформації та персональних даних - 80%. У 68% випадків винними виявляються співробітники організацій, і тільки в 8% - керівництво.

До загроз інформаційній безпеці також можна віднести:

1. Неуважність і недбалість співробітників. Загрозу інформаційній безпеці компанії можуть представляти цілком лояльні співробітники, які навіть не замислюються про крадіжку важливих даних. Ненавмисну шкоду конфіденційній інформації заподіюють з простої недбалості або непоінформованості працівників. Завжди є ймовірність того, що хто-небудь відкриє фішингових лист і впровадить вірус з особистого ноутбука на сервер компанії. Або, наприклад, скопіює файл з конфіденційною інформацією на планшет, флешку для роботи у відрядженні. І жодна компанія не застрахована від пересилання неуважним співробітником важливих файлів не за тією адресою. У такій ситуації інформація видається дуже легкою здобиччю.

2. Використання піратського програмного забезпечення. Іноді керівники компаній намагаються заощадити на купівлі ліцензійного програмного забезпечення, однак слід пам'ятати, що неліцензійні програми не дають захисту від шахраїв, зацікавлених в крадіжці інформації за допомогою вірусів. Власник неліцензійного програмного забезпечення не отримує технічної підтримки, своєчасних оновлень, що надаються компаніями-розробниками. Разом з ним він купує і віруси, здатні завдати шкоди системі комп'ютерної безпеки. За даними дослідження Microsoft, в 7% вивчених неліцензійних програм було знайдено спеціальне програмне забезпечення для крадіжки паролів і персональних даних.

3. DDoS-атаки. Distributed-Denial-of-Service - «розподілена відмова від обслуговування», що є потоком помилкових запитів від сотень тисяч географічно розподілених хостів, які блокують обраний ресурс одним з двох шляхів. Перший шлях – це пряма атака на канал зв'язку, який повністю блокується величезною кількістю непотрібних даних. Другий – атака безпосередньо на сервер ресурсу. Недоступність або погіршення якості роботи публічних веб-сервісів в результаті атак може тривати досить тривалий час, від декількох годин до декількох днів. Зазвичай, подібні атаки використовуються в ході конкурентної боротьби, шантажу компаній або для відвернення уваги системних адміністраторів від деяких протиправних дій на кшталт викрадення грошових коштів з рахунків. На думку фахівців, саме крадіжки є основним мотивом DDoS-атак. Мішенню зловмисників частіше стають сайти банків, в половині випадків (49%) були порушені саме вони. Серед інших фінансових структур шкідливому впливу піддалося 22% компаній. Усереднений збиток для кредитних організацій склав 1172000 доларів на розрахунок на банк.

4. Віруси. Однією з найнебезпечніших на сьогоднішній день загроз інформаційній безпеці є комп'ютерні віруси. Це підтверджується багатомільйонним збитком, який несуть компанії в результаті вірусних атак. В останні роки істотно збільшилася їхня частота і рівень шкоди. На думку

експертів, це можна пояснити появою нових каналів проникнення вірусів. На першому місці, як і раніше, залишається пошта, але, як свідчить практика, віруси здатні проникати і через програми обміну повідомленнями, такі як ICQ та інші.

Збільшилася і кількість об'єктів для можливих вірусних атак. Якщо раніше атакам піддавалися в основному сервери стандартних веб-служб, то сьогодні віруси здатні впливати і на міжмережеві екрани, комутатори, мобільні пристрої, маршрутизатори. Останнім часом особливо активні стали так звані віруси-шифрувальники. Навесні і влітку цього року мільйони користувачів постраждали від атак вірусів WannaCry, Petya, Misha. Епідемії показали, що жертвою вірусної атаки можна стати, навіть якщо не відкривати підозрілі листи. За інформацією Intel вірусом WannaCry заразилися 530 тисяч комп'ютерів, а загальний збиток компаній склав більше 1 млрд. доларів [14].

5. Загрози з боку співвласників бізнесу. Саме легальні користувачі – одна з основних причин витоків інформації в компаніях. Такі витoki фахівці називають інсайдерськими, а всіх інсайдерів умовно ділять на кілька груп:

– «Порушники» - середня ланка і топ-менеджери, що дозволяють собі невеликі порушення інформаційної безпеки – грають в комп'ютерні ігри, роблять онлайн-покупки з робочих комп'ютерів, користуються особистою поштою. Така недбалість здатна викликати інциденти, але частіше за все вони є ненавмисним. Більшість зовнішніх атак відбуваються саме через особисті поштові скриньки або ICQ співробітників;

– «Злочинці». Найчастіше інсайдерами є топ-менеджери, які мають доступ до важливої інформації і зловживають своїми привілеями. Вони самостійно встановлюють різні додатки, можуть надсилати конфіденційну інформацію зацікавленим в ній третім особам і т.д.

– «Кроти» - співробітники, які навмисне крадуть важливу інформацію за матеріальну винагороду від компанії-конкурента. Як правило, це досить досвідчені користувачі, вміло знищують всі сліди своїх злочинів, а тому в силу цього спіймати їх дуже непросто.

Ще одна категорія – це звільнені та скривджені на компанію співробітники, які забирають з собою всю інформацію, до якої вони мали доступ. Зазвичай, вкрадена інформація використовується ними на новому місці роботи.

6. Законодавчі перипетії. Так, вітчизняні державні органи можуть вилучати в ході перевірок обладнання та носії інформації. Оскільки велика частина важливих даних компанії зберігається в електронному вигляді на серверах, то в разі їх вилучення компанія на якийсь час просто зупиняє свою діяльність. Простої при цьому ніхто не компенсує, а якщо перевірка затягується, великі збитки можуть привести до припинення діяльності фірми. Вилучення обладнання – одна з найгостріших проблем сучасного бізнесу, при цьому приводом для нього може послужити все що завгодно – від рішення слідчого до рішення суду в рамках будь-якого кримінальної справи.

Для гарантування інформаційної безпеки підприємства слід використовувати надійні методи захисту інформації. Так, хоч кількість загроз постійно зростає, з'являються все нові і нові віруси, збільшується інтенсивність і частота DDoS-атак, розробники засобів захисту інформації також не стоять на місці. На кожен загрозу розробляється нове захисне програмне забезпечення або вдосконалюється вже наявне. Серед засобів інформаційного захисту можна виділити:

1. Фізичні засоби захисту інформації. До них відносяться обмеження або повну заборону доступу сторонніх осіб на територію, пропускні пункти, оснащені спеціальними системами. Великого поширення набули HID-карти для контролю доступу. Наприклад, при впровадженні цієї системи, пройти в серверну або інші важливі підрозділи компанії можуть лише ті, кому такий доступ надано по протоколу.

2. Базові засоби захисту електронної інформації. Це незамінний компонент забезпечення інформаційної безпеки компанії. До них відносяться численні антивірусні програми, а також системи фільтрації електронної пошти, що захищають користувача від небажаної або підозрілої

кореспонденції. Корпоративні поштові скриньки обов'язково повинні бути обладнані такими системами. Крім того, необхідна організація диференційованого доступу до інформації та систематична зміна паролів.

3. Анти-DDoS. Ефективний захист від DDoS-атак власними силами неможливий. Багато розробників програмного забезпечення пропонують послугу анти-DDoS, яка здатна захистити від подібних нападів. Як тільки в системі виявляється трафік незвичайного типу або якості, активується система захисту, що виявляє і блокує шкідливий трафік. При цьому бізнес-трафік надходить безперешкодно. Система здатна спрацьовувати необмежену кількість разів, до тих пір, поки загроза не буде повністю усунена.

4. Резервне копіювання даних. Це рішення, що має на увазі зберігання важливої інформації не тільки на конкретному комп'ютері, але і на інших пристроях: зовнішньому носії або сервері. Останнім часом особливо актуальною стала послуга віддаленого зберігання різної інформації в «хмарі» дата-центрів. Саме таке копіювання здатне захистити компанію в разі надзвичайної ситуації, наприклад, при вилученні сервера органами влади. Створити резервну копію і відновити дані можна в будь-який зручний для користувача час, в будь-якій географічній точці.

5. План аварійного відновлення даних. Крайній захід захисту інформації після втрати даних. Такий план необхідний кожній компанії для того, щоб в максимально стислі терміни усунути ризик простою і забезпечити безперервність бізнес-процесів. Якщо компанія з певних причин не може отримати доступ до своїх інформаційних ресурсів, наявність такого плану допоможе скоротити час на відновлення інформаційної системи і підготовки її до роботи. У ньому обов'язково повинна бути передбачена можливість введення аварійного режиму роботи на період збою, а також всі дії, які повинні бути зроблені після відновлення даних. Сам процес відновлення слід максимально відпрацювати з урахуванням всіх змін системи.

6. Шифрування даних при передачі інформації в електронному форматі (end-to-end protection). Щоб забезпечити конфіденційність інформації при її передачі в електронному форматі, застосовуються різні види шифрування. Шифрування дає можливість підтвердити справжність інформації, що передається, захистити її при зберіганні на відкритих носіях, захистити програмне забезпечення й інші інформаційні ресурси компанії від несанкціонованого копіювання та використання. Отже, захист інформації повинен здійснюватися комплексно, відразу по декількох напрямках. Чим більше методів буде задіяно, тим менша ймовірність виникнення загроз і витоку, тим стійкіше буде становище Агрохолдингу «Мрія» на аграрному ринку.

Підсумовуючи, варто відзначити, що проблема надійного захисту інформації підприємства полягає не в тому, що немає ефективних засобів захисту або кваліфікованих консультантів, здатних вирішити проблему, а швидше від того, що керівники компаній не до кінця розуміють необхідність захисту інформаційних ресурсів. Недостатньо просто встановити антивірусні програми і обмежити доступ до тих або інших даних. Щоб забезпечити максимальну конфіденційність інформації, а слід створити багаторівневу систему її захисту, і далеко не завжди з цим завданням може впоратися власний ІТ-відділ підприємства. В такому випадку доцільно користуватися послугами досвідчених спеціалізованих компаній з бездоганною репутацією, які професійно займаються саме захистом інформаційних ресурсів.

Висновки до розділу 3

Для підвищення ефективності інформаційного забезпечення фінансової безпеки підприємства, безумовно, необхідно, щоб у його структурі існував інформаційно-аналітичний підрозділ, функціями якого є захист будь-якої інформації організації, висвітлення ситуації всередині і поза межами підприємства, вчасно одержувати випереджальну інформацію про життєво

важливі для підприємства процеси та знаходити засоби її оптимального використання.

На сьогодні система фінансової безпеки на досліджуваному підприємстві відзначається наявністю значної кількості структурних елементів, а тому для формування якісного інформаційного забезпечення слід повною мірою використовувати можливості сучасних інформаційних систем.

Проблемами впровадження інформаційних технологій є те, що, як правило, автоматизуються окремі завдання управління, у результаті чого немає можливості одержати якісну інформацію про фінансово-економічні показники в повному об'ємі, а необхідні відомості поступають у відокремлені інформаційні системи.

Основними методами захисту інформації на підприємстві можна визнати резервне копіювання даних Backup-as-a-Service (BaaS) і їх зберігання в хмарі DEAC на базі одного або декількох дата-центрів, що здатне гарантувати повне збереження інформації; використання системи захисту від DDoS-атак, що автоматично визначає і блокує всі відомі види DDoS-атак і гарантує безперервність роботи мережі підприємства та забезпечує швидкий час відгуку на запити реальних користувачів навіть безпосередньо під час атаки; розроблення плану аварійного відновлення (disaster recovery) IT-системи з урахуванням особливостей бізнесу та враховуючи ризики і найважливіші питання безпеки на міждержавному рівні.

ВИСНОВКИ

На основі ґрунтовного аналізу наукових праць з проблем фінансової безпеки та її інформаційного забезпечення, вивчення аспектів діяльності досліджуваного підприємства сформульовано такі висновки:

1. Фінансова безпека підприємства – це такий стан, при якому підприємство досягає запобігання послаблення або захисту від існуючих (або можливих) небезпек, загроз, непередбачуваних обставин, забезпечує стабільну діяльність, ефективне використання можливостей і розвиток в умовах конкуренції та ризику.

2. Забезпечення фінансової безпеки підприємства є ключовою умовою його успішного функціонування в мінливих умовах ринкового середовища та, відповідно, задачею його керівництва. Водночас використання інформаційної складової дозволяє досягнути бажаних параметрів фінансової безпеки.

3. На основі проведених досліджень нами зроблено висновок, що під інформаційним забезпеченням фінансової безпеки підприємства слід розуміти сукупність систематизованої та певним чином опрацьованої інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих та оперативних рішень стратегічного, тактичного та операційного характеру для досягнення та втримання параметрів фінансового стану на безпечному рівні.

4. Слід розмежовувати поняття «інформаційне забезпечення» та «інформаційно-аналітичне забезпечення». Під останнім, на наш погляд, необхідно розуміти сукупність інформації, що відповідає конкретним потребам користувачів та отриманої в результаті глибокої аналітичної обробки відповідно до заданих параметрів. Ще однією суттєвою різницею між даними поняттями є служби, які їх генерують. Так, інформаційне забезпечення формується завдяки поданню відповідної інформації всіма структурними одиницями підприємства (юридичною службою, бухгалтерією, аналітичною службою, кадровою службою тощо), а також відділеннями та

філіями при наявності, а інформаційно-аналітичне забезпечення формується завдяки поданню відомостей аналітичною службою та бухгалтерією.

5. У системі інформаційного забезпечення підприємства важливими елементами є методи, засоби і способи, спрямовані на збирання, аналіз, захист інформації, а також прогнозування, постійну консультативну підтримку та вироблення рекомендацій щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

6. Сукупність розрізнених даних, зафіксованих у документах, внаслідок їх відповідної обробки трансформують для задоволення потреб користувачів у різні види інформації (економічну (планову, нормативну, облікову, звітну), технічну, технологічну, юридичну, екологічну тощо, які в сукупності, в свою чергу, формують інформаційні ресурси підприємства.

На рівні окремого підприємства весь масив інформації також можна структурувати за певними ознаками. За ступенем її деталізації та обробки запропоновано розрізняти такі види інформації, що генерується у процесі діяльності господарюючого суб'єкта:

1) первинна інформація – дані, що містяться у первинних документах, якими оформляються кожна господарська інформація, що відбувається на підприємстві;

2) вторинна інформація – систематизовані та певним чином оброблені дані, згруповані у відповідних синтетичних реєстрах (узагальнюючі відомості, реєстри бухгалтерського обліку);

3) звітна інформація – інформація, представлена в звітності підприємства, що, в першу чергу, є результатом облікового процесу, узагальнення якого триває на завершальній стадії при формуванні цифрової та вербальної частин. При цьому звітну інформацію, своєю чергою, можна розподілити на:

– обліково-звітну – частину інформації економічного характеру, що результатом виконання облікових процедур, що представляє собою

сукупність узагальнень про факти господарського життя окремого економічного суб'єкта на певну дату;

– додаткова обліково-звітна інформація – це відомості фінансового і нефінансового характеру, що дозволяють користувачеві формувати думку і давати оцінку діяльності господарюючого суб'єкта за звітний період, прогнозувати розвиток бізнесу, і сприяють зниженню рівня асиметричності інформації;

– супутня інформація – це сукупність відомостей необов'язкового характеру, що дозволяє інформувати користувачів про різні аспекти бізнесу, в тому числі про юридичну, соціальну та екологічну відповідальність.

Необхідність складання звітності на сучасному етапі розвитку господарських відносин в Україні визначається потребами в інформації про результати діяльності та фінансовий стан підприємства, щоб можна було вчасно виявити реальні та потенційні загрози, ризики та небезпеки для фінансової безпеки підприємства.

7. Одне з головних місць в системі фінансової безпеки відведено інформаційному забезпеченню, оскільки від інформації, її вчасності, достовірності, повноти, правильної інтерпретації залежить ефективність діяльності підприємства, його безпека, конкурентоспроможність, а іноді й факт існування та ринку. Для вирішення поставлених перед системою інформаційного забезпечення завдань виокремлено наступні її підсистеми: економічна розвідка, інформаційна безпека та аналітично-консультативне забезпечення.

8. Досліджуваний нами Агрохолдинг «Мрія» є крупним сільськогосподарським виробником, що провадить свою діяльність на території Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Івано-Франківської та Рівненської областях. Аналіз фінансових показників свідчить, що компанія наразі є збитковою та переживає значні фінансові труднощі, а тому зміцнення її фінансової безпеки є надзвичайно актуальним завданням.

9. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній галузі визначається таким станом, за якого підприємства стабільно та ефективно функціонують в умовах галузевої невизначеності, включають конкурентне середовище і виконання суспільно-економічних функцій продовольчої та екологічної безпеки.

10. До чинників фінансової безпеки аграрного підприємства зовнішнього характеру належать: соціально-економічні, політичні, правові, ринкові. До внутрішніх чинників доцільно відносити ті, які пов'язані з факторами виробництва у галузі: капітал (фінансове забезпечення та структура джерел фінансування, що визначають можливості розширеного відтворення, включаючи інвестиційно-інноваційні перспективи галузі), праця (освіта, навичку, кваліфікація, підготовленість, мотивація працюючих), земля (природні властивості ґрунтів залежно від природно-кліматичних зони, земельна рента, що визначається умови господарювання в географічному аспекті), технології (техніко-технологічний рівень галузі).

11. З метою оцінювання рівня фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств доцільно використовувати індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий методи, а також підхід на основі теорії економічних ризиків.

12. Спектр позитивних ефектів та переваг від функціонування системи інформаційного забезпечення на підприємстві є достатньо широким та залежить від галузі промисловості, специфіки підприємства. Він може проявлятися у кращій поінформованості осіб, що відповідають за прийняття управлінських рішень, як стратегічних, так і тактичних, операційних. Це призводить до того, що підвищується конкурентоспроможність як підприємства зокрема, так і рівень його фінансової безпеки.

13. Інформаційне забезпечення відіграє подвійну роль у сфері фінансової безпеки підприємства, а саме як основа діагностики та як засіб досягнення. Відповідно до розробленої моделі впливу інформаційного забезпечення Агрохолдингу «Мрія» на його фінансову безпеку інформаційне

забезпечення для діагностування стану фінансової безпеки підприємства робить можливою оцінку параметрів безпеки на основі наданої інформації, що міститься у відомостях аналітичного обліку; розрахунках собівартості продукції (робіт, товарів, послуг); розрахунках посівних площ; облікових реєстрах; Головній книзі; звітності, зокрема (Балансі (Звіті про фінансовий стан), Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід), Звіті про власний капітал, Примітках до річної фінансової звітності).

Значення інформаційного забезпечення для досягнення фінансової безпеки Агрохолдингу «Мрія» полягає у підтримці прийняття управлінських рішень за рахунок надання інформації про: кон'юнктуру аграрного ринку (попит, пропозиція на вітчизняному та світовому ринках); платоспроможність покупців; стан кредиторської та дебіторської заборгованості; стан кредитного ринку; динаміку цін на пальне, паливно-мастильні матеріали, добрива, насіння тощо); законодавчі й інституційні зміни, зокрема в податковій та митній сферах.

14. Агрохолдингу «Мрія» слід забезпечити функціонування системи ефективної протидії промислому шпигунству, тобто таємному (незаконному) збиранні будь-якої інформації, що становить комерційну, службову, промислово таємницю з метою випередження, захоплення ринку, що ведеться конкурентами із залученням і, навіть, без залучення працівників підприємства.

Для аграрних підприємств надзвичайно актуальним завданням є гарантування комерційної таємниці, адже витік таємної інформації може перетворити агроструктуру в об'єкт для рейдерського захоплення. Останніми роками аграрне рейдерство перетворилося на високоприбутковий бізнес, з яким надзвичайно важко боротися легальними методами. Рейдерські атаки в аграрній сфері є добре підготовленими та чітко спланованими, а для цього рейдери збирають достатню кількість інформації про підприємство, в тому числі і ту, що становить комерційну таємницю.

Тому рекомендовано на досліджуваному підприємстві вживати наступних профілактичних заходів протидії промислового шпигунству:

1) ведення ефективної кадрової політики, що є не найважливішим способом запобігання витоку інформації;

2) укладання з працівниками угод про нерозголошення комерційної таємниці. У таких угодах дуже бажано вказувати конкретний перелік інформації, що є конфіденційною і не підлягає розголошенню. У трудових договорах також доцільно вказати, що розголошення комерційної таємниці є порушенням трудової дисципліни, закріпивши таким чином дисциплінарну відповідальність (догана, звільнення);

3) прорахунок заздалегідь усіх можливих ризиків витоку інформації, що дозволить передбачити можливі прогалини в діяльності Агрохолдингу. Ідентифікуючи найбільш цінні дані, можна визначити, кому і з якою метою вони можуть знадобитися, що дасть розуміння шляхів можливих атак (хакінг, підкуп відповідальних працівників);

4) технічні засоби захисту інформації, що є дуже важливим фактором у профілактиці промислового шпигунства. Необхідно не тільки захищатися від можливих атак, а й належним чином зберігати цінну інформацію: обмежувати доступ до неї не тільки третім особам, а й співробітникам; зберігати особливо цінну інформацію в закодованому вигляді; не передавати цінну інформацію жодними засобами зв'язку ;

5) системи стеження і контролю, що відповідно потребує достатніх капітальних вкладень.

14. Основними методами захисту інформації на підприємстві можна визнати резервне копіювання даних Backup-as-a-Service (BaaS) і їх зберігання в хмарі DEAC на базі одного або декількох дата-центрів, що здатне гарантувати повне збереження інформації; використання системи захисту від DDoS-атак, що автоматично визначає і блокує всі відомі види DDoS-атак і гарантує безперервність роботи мережі підприємства та забезпечує швидкий час відгуку на запити реальних користувачів навіть безпосередньо під час

атаки; розроблення плану аварійного відновлення (disaster recovery) ІТ-системи з урахуванням особливостей бізнесу та враховуючи ризики і найважливіші питання безпеки на міждержавному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аврамченко О. І. Формування систем інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств / О. І. Аврамченко // *International scientific journal*. – 2015. - № 9. – С. 77-80.
2. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – №1. – С.98-103.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека : [монографія] / О.І. Барановський / Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
4. Білокомірова Я.М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності / Я.М. Білокомірова // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2010. – №29. – С.308-312.
5. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А.Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
6. Бутинець Ф. Ф. Теорія бухгалтерського обліку / Ф. Ф. Бутинець : підручник [для студентів вищих навчальних закладів]. – Житомир : ПП “Рута”, 2003. – 444 с.
7. Васькова Ю.І. Фінансова безпека підприємства – провідна складова економічної безпеки та засіб попередження кризи підприємств / Ю. І. Васькова // *Наука й економіка*. – 2 014. - № 1 (33). – С. 230-234.
8. Вдовенко Л. О. Інформаційна складова забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва аграрної сфери економіки / Л. О. Вдовенко, О. С. Черненко // *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. – 2016. – Вип. 89(2). – С. 45-53.
9. Вдовенко О.С. Економічна сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки / О.С. Вдовенко // *Економіка АПК*. – 2014. – №1. – С.125-128.

10. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / Відп. ред. акад. УААН В.М. Трегобчук. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2003. – 259 с.
11. Війна за «Мрію»: власники агрохолдингу заявляють про рейдерське захоплення підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zz.te.ua/vijna-za-mriyu-vlasnyky-ahroholdynhu-zayavlyayut-pro-rejderske-zahoplennya-pidpryjemstva/>
12. Вознюк А. Фінансова стійкість сільськогосподарських підприємств як гарантія економічної безпеки регіону / А. Вознюк // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. – 2014. – №21(1). – С. 142–147.
13. Воробйов Ю.М. Фінансова безпека організацій рекреаційної сфери / Ю.М. Воробйов, О.Г. Блажевич // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – №2. – С.12-19.
14. Ганущак Т.В. Інформаційна безпека підприємства та умови її забезпечення / Т.В.Ганущак // Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова. – 2014. – Т.19, Вип. 2/3. – С. 59-63.
15. Ганущак Т.В. Фінансова безпека бізнесу : навч. посіб. / Т. В. Ганущак. – К. : Департамент поліграфії Університету «КРОК», 2016 – 266 с.
16. Генеза ринкової економіки: словник-довідник [авт.-уклад. В.С. Іфтемчук, В.А.Григор'єв, М.І.Маниліч, Г.Д.Шутак] / Г.І.Башняніна, В.С.Іфтемчук. – К.: «Магнолія плюс», 2004. – 688 с.
17. Голов С. Трансформація фінансової звітності українського підприємства у фінансову звітність за МСБО // Вестник бухгалтера и аудитора. – 2006. - №14. – С. 4 – 8.
18. Голощук К. А. Впровадження МСФЗ в Україні: сучасний стан та перспективи / К. А. Голощук // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (2 грудня 2011 р.). – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – С. 105–106.

19. Горячева К.С. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К.С. Горячева // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №9. – С.43-49.
20. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства, сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С.Горячева // Економіст. – 2003. – №8. – С.65-67.
21. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
22. Гривківська О.В. Чинники формування фінансової безпеки сільського господарства / О.В. Гривківська // Агросвіт. – 2012. – №1. – С. 15-18.
23. Давиденко Н.М. Фінансова безпека аграрних підприємства у системі корпоративного управління / Н.М. Давиденко // Економіка АПК. – 2013. – №5. – С.58-62.
24. Давидюк Т. В. Підвищення фінансової складової економічної безпеки через розвиток обліково-аналітичного інформаційного забезпечення діяльності підприємства / Т. В. Давидюк // Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. – 2013. – Вип. 42. – С. 171-179.
25. Дем'яненко М. Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2011. – №7. – С. 67-72.
26. Донець Л. І. Економічна безпека підприємства : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / Л. І. Донець, Н. В. Ващенко. – К. : Центр навч. літ., 2008. – 240 с.
27. Єпіфанова І. Ю. Фінансовий аналіз та звітність : практикум / І. Ю. Єпіфанова, В. В. Джеджула ; Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця : ВНТУ, 2017. – 142 с.

28. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : [монографія] / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячева / Нац. академія управління. – К. : НАУ, 2010. – 232 с.
29. Завора Т. М. Методичні засади формування інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / Т. М. Завора, О. В. Пустяк // Наука й економіка. – 2015. – Вип. 1. – С. 139-146.
30. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Возняк. – К. : Знання, 2007. – 1079 с.
31. Информационная безопасность предприятия: ключевые угрозы и средства защиты. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kp.ru/guide/informatsionnaja-bezopasnost-predpriyatija.html>
32. Іванюта Т.М. Організація ефективного інформаційного забезпечення підприємства / Т.М. Іванюта. – Черкаси: ТОВ «МАКЛАУТ», 2013. – С. 320-338.
33. Ігнатенко М. М. Формування інформаційної безпеки підприємств і організацій в умовах автоматизації обліку та фінансової звітності / М. М. Ігнатенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2017. - № 4. – С. 84–88.
34. Картузов Є.П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №8. – С.172-181.
35. Кіслов Д.В. Інформаційні війни: монографія / Д.В. Кіслов. – К.: Київ. Нац.торг.екон.ун-т, 2013. – 300 с.
36. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. – К. : Знання, 2008. – 483 с.
37. Коваль М. Промислове шпигунство: профілактика, оперативне правове реагування / М. Коваль. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://attorneys.ua/uk/publications/industrial-epionage-prevention-rapid-legal-response>

38. Ковтуненко Є. Запитайте у юриста: як захистити комерційну таємницю? / Є. Ковтуненко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/posts/show/zapitajte-u-urista-ak-zahistiti-komercijnu-taemnicu>
39. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Лященко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
40. Коробко О.М. Бухгалтерська фінансова звітність: методологія складання і практика використання : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Нац. аграр. ун-т. – К., 2003. – 20 с.
41. Кортич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посібник. – К. : Кондор, 2004. – 384 с.
42. Кравчук Г. В. Боротьба з інформаційною асиметрією як важлива складова забезпечення фінансової безпеки / Г. В. Кравчук, В. І. Шевчук, О. Л. Пластун // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2013. - № 1. – С. 213-220.
43. Кракос Ю.Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – №1. – С.86-97.
44. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
45. Куцик П. О. Облік і звітність в оподаткуванні : навч. посіб. / Куцик П. О., Полянська О. А. ; Львів. торг.-екон. ун-т. – Львів : Вид-во Львів. торг.-екон. ун-ту, 2017. – 506 с.
46. Кучеренко Т. Фінансова звітність як складова економічних наук / Т. Кучеренко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 9. – С. 21–29. – 48
47. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібник / В.А. Ліпкан. – К.: Кондор, 2008. – 552 с.
48. Макаренко А. П. Інформаційна база заповнення спрощеної звітності – інструмент управління та фінансової безпеки / А. П. Макаренко,

Т. О. Меліхова, Н. С. Чакалова // Часопис економічних реформ. – 2014. - № 1. – С. 26-32.

49. Матвійчук Л.О. Методика визначення рівня фінансової безпеки машинобудівних підприємств / Л.О. Матвійчук // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №5. – С.109-114.

50. Мельник В. М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс : [навч. посіб.] / В. М. Мельник. – К., “Кондор”. – 2003. – 128 с.

51. Мельник Л.Г. Экономика предприятия / Л.Г.Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 638 с.

52. Мельник С.І. Інформаційна безпека як складова економічної безпеки підприємства / С.І. Мельник, М.Ю. Цуп [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_pni_2013/

53. Міщук Є. В. Прийняття управлінських рішень із забезпечення фінансової безпеки підприємства з урахуванням інформаційних загроз / Є. В. Міщук, Г. С. Телега // Агросвіт. – 2014. - № 23. – С. 56-60.

54. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово економічною безпекою підприємства : [навч. посібник] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – 380 с.

55. Момотюк Л. Є. Роль фінансової звітності у статистичному аналізі діяльності підприємств / Л. Є. Момотюк // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (2 грудня 2011 р.). – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – С. 313–316.

56. Моссаковський В. Б. Основні напрямки удосконалення інформаційного забезпечення в Україні / В. Б. Моссаковський // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2014. - № 1. – С. 223-243.

57. Моссаковський В. Парадокси бухгалтерського обліку в Україні / В. Моссаковський // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 9. – С. 30–35 – 56.
58. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
59. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
60. Новый экономический словарь / [А.И.Азрилиян]. – М.: Институт новой экономики, 2006. – 1088 с.
61. Облік, аналіз, аудит, звітність та оподаткування в умовах глобалізації економіки : колект. монографія / [Й. Я. Даньків та ін. ; за ред. канд. екон. наук, проф. Й. Я. Даньківа] ; Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». – Ужгород : Говерла, 2018. – 299 с.
62. Офіційний сайт Агрохолдингу «Мрія». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mriya.ua/>
63. Орехова К. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління фінансовою безпекою підприємства / К. В. Орехова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 2. – С. 203-212.
64. Ортинський В.Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко, М.І. Керницька, М.О. Живка. – К. : Правова єдність, 2009. – 541 с.
65. Павліченко Є. Напрями удосконалення інформаційно-правового забезпечення суб'єктів господарювання / Є. Павліченко // Підприємництво, господарство і право. – 2017. - № 3. – С. 155-158.
66. Петренко Л.М. Взаємозв'язок фінансової безпеки та фінансової стійкості підприємства / Л.М. Петренко // Економіка та підприємництво : зб. наук. праць молодих учених та аспірантів / Мін-во освіти і науки України,

ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана» ; відп. ред. І.В. Луняк. – 2010. – Вип. 24. – С. 232–243.

67. Погорельый А. Cybersecurity: почему за кибербезопасность на предприятии отвечает CEO / А. Погорельый [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delo.ua/special/cybersecurity-333067/>

68. Податковий кодекс України від 02.12.2010. №2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

69. Приказюк О. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / О. Приказюк // Банківська справа. – 2009. – №2. – С. 82-88.

70. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

71. Про інформацію : Закон України від 2.10.1992 р. №2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

72. Про національну безпеку України : Закон України від 19.06.2003 №964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

73. Пушкар М. С. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : моногр. / М. С. Пушкар, Р. М. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 370 с.

74. Реверчук Н.Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур / Н.Й. Реверчук. – Л.: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

75. Рзаєв Г. І. Фінансова звітність підприємств: аналітичні можливості та перспективи використання : монографія / Рзаєв Г. І. – Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2015. – 223 с.

76. Садчикова І. В. Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / І. В. Садчикова, В. С. Садчиков // Фінансові дослідження. – 2016. - № 1. – С. 87-95.

77. Сацков Н. Я. Методы и приемы деятельности менеджеров и бизнесменов / Н. Я. Сацков. – Киев : Институт праксиологии, 1993. – 400 с.
78. Силкін О. С. Аналіз фінансового стану підприємства як інформаційне підґрунтя забезпечення його економічної безпеки / О. С. Силкін // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2016. - № 1. – С. 220–225.
79. Сороковська О.А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи / О.А. Сороковська, В.Л. Гевко // Вісник Хмельницького нац. у-ту. – Вип.2, Т.2. – 2010. – С.33-34.
80. Степанова О.М. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційної системи / О.М.Степанова, Л.М.Дегтярова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jkobskaspuibitstream/123456789/685/I/II.pdf>.
81. Сусіденко О.В. Фінансова безпека підприємства: теорія, методи, практика: монографія / О.В.Сусіденко. – К. : Тов «Центр учбової л-ри», 2015. – 128 с.
82. Тютюнник П. С. Звітність підприємств : навч. посіб. / Тютюнник П. С., Стиренко Л. М. ; Харків. нац. екон. ун-т ім. Семена Кузнеця. – Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2013. – 438 с.
83. Фатхутдинов Р.А. Разработка управленческого решения / Р.А. Фатхутдинов. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 272 с.
84. Харламова О. В. Фінансова звітність за міжнародними стандартами: методологія формування та практика імплементації в Україні : [монографія] / О. В. Харламова. – Харків : Лідер, 2015. – 372 с.
85. Хомин П.Я. Облікове забезпечення податкової звітності на підприємствах України : [навч. посіб.] / [Журавель Г. П. та ін.] ; за ред. П. Я. Хомина ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 271 с.
86. Хомин П.Я. Формування звітності в підсистемах фінансового, управлінського й податкового обліку / П. Я. Хомин ; Тернопільська академія народного господарства. – Т. : Економічна думка, 2004. – 288 с.

87. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

88. Цюрюпа С.В. Класифікація інформації та способи її відображення для використання в діяльності підприємства / С.В. Цюрюпа // Вчені записки Університету «КРОК». – К., 2013. – Вип.33. – С.231-235.

89. Яремик М. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємств / М. І. Яремик, Х. Я. Яремик // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2016. - № 2. – С. 173–180.

90. Яремик Х.Я. Організація інформаційно-аналітичного забезпечення фінансово-економічної безпеки / Х. Я. Яремик, М. І. Яремик // Бізнес Інформ. – 2015. - № 10. – С. 125-129.

91. Яремова М.І. Удосконалення інформаційного забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / М.І. Яремова // Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2011. – №1. – С.98-102.

92. Яремчук О. Наукова полеміка з питань теоретичної концептуалізації фінансової безпеки підприємства / О. Яремчук // Світ фінансів. – 2012. – №4. – С.101-111.

93. Financial results, for the six months ended 30 June 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mriya.ua/fileadmin/user_upload/Mriya_Financial_Results__H1_2017.pdf

94. Financial results, for the six months ended 31 December 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mriya.ua/fileadmin/user_upload/Mriya_Financial_Results__H2_2015.pdf

95. Financial results, for the six months ended 31 December 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mriya.ua/fileadmin/user_upload/Mriya_Financial_Results__H2_2016.pdf